

European
Commission

EU Network of
Independent Experts
on Social Inclusion

Investovať do detí:
východisko z bludného kruhu
znevýhodnenia

Štúdia o vnútroštátnych
politikách

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Túto publikáciu pre Európsku komisiu vypracoval

© Ilustrácia na prednej strane: Európska únia

Európska komisia ani osoby, ktoré konajú v jej mene, nenesú zodpovednosť za použitie akýchkoľvek informácií uvedených v tejto správe.

Názory vyjadrené v správe sú osobnými názormi autora/autorov, preto by sa nemali považovať za oficiálne stanoviská zástupcov Európskej komisie alebo členských štátov.

Ďalšie informácie o Sieti nezávislých expertov pre oblasť sociálneho začlenenia sú k dispozícii na stránke:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1025&langId=en>

© Európska únia, 2014
Šírenie je povolené pod podmienkou uvedenia zdroja.

Investovať do detí:

východisko z bludného kruhu
znevýhodnenia

Štúdia o vnútroštátnych politikách

ZUZANA KUSÁ
SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Obsah

Zhrnutie	7
1. Hodnotenie celkového prístupu a riadenia	10
1.1. Integrované viacrozmerné stratégie a súčinnosť medzi príslušnými politickými oblasťami a aktérmi	10
1.2. Práva detí a presadzovanie politik týkajúcich sa detí a práv dieťaťa	11
1.3. Rovnováha medzi univerzálnymi a cieľovými politikami a zameranie sa na deti vystavené zvýšenému riziku	11
1.4. Zapojenie dôležitých aktérov a detí	12
1.5. Prístupy založené na dôkazoch a hodnotenie vplyvu politik reagujúcich na krízu	12
1.6. Trvalé investovanie do detí a rodín s cieľom chrániť ich pred dosahom krízy	14
2. Prístup k primeraným prostriedkom	15
2.1. Podpora účasti rodičov na trhu práce	16
2.1.1. Oplatí sa rodičom pracovať?	16
2.1.2. Zamestnateľnosť osamelých rodičov	18
2.1.3. Prístup k cenovo dostupnej a kvalitnej starostlivosti v ranom detstve	18
2.2. Politiky zamerané na zabezpečenie primeranej životnej úrovne	20
2.2.1. Rodinné politiky	20
2.2.2. Rovnováha medzi univerzálnymi a cieľovými dávkami	23
2.2.3. Primeraná životná úroveň rodín nezamestnaných s deťmi	24
2.2.4. Vecné dávky	27
2.2.5. Otázka stigmatizácie a nízkej miery poberania dávok	28
3. Prístup k cenovo dostupným kvalitným službám	29
3.1. Výchova a starostlivosť v ranom veku	29
3.2. Schopnosť systému vzdelávania nájsť východisko z bludného kruhu znevýhodnenia	31
3.3. Zdravotná starostlivosť	32
3.4. Bývanie a životné prostredie	33
3.5. Podpora rodiny	35
4. Riešenie problému detskej chudoby a sociálneho vylúčenia v rámci európskeho semestra	35
5. Mobilizovanie príslušných finančných nástrojov EÚ	37
6. Referencie	38

Zhrnutie¹

Slovenská republika rovnako ako všetky členské štáty EÚ ratifikovala Dohovor o právach dieťaťa OSN a o realizácii jeho záväzkov musí podávať pravidelné správy. Hlavným nástrojom na koordinovanú realizáciu záväzkov v oblasti práv detí je Národný akčný plán pre deti. V tomto dokumente sú však témy ako reprodukcia nevýhod súvisiacich s chudobou, segregácia v školách, porušovanie jazykových práv a práva na bývanie okrajové. Využívanie ukazovateľov sa doteraz nestalo bežnou praxou. Všeobecné ukazovatele sa uverejňujú bez toho, aby ovplyvňovali politické rozhodnutia.

Na odporúčanie Komisie s názvom Investovať do detí: východisko z bludného kruhu znevýhodnenia z 20. februára 2013 sa neodvoláva žiadny politický dokument s výnimkou revidovaného OP Ľudské zdroje. Správy o hodnotení politik a odporúčania odborníkov z MVO a medzinárodných agentúr v oblasti vzdelávania a sociálnej ochrany majú na tvorbu politik len malý vplyv. Životné podmienky a blaho detí, osobitne rómskych, a závažné porušenia práv detí, ako napríklad búranie chatrčí bez náhrady, sa obyčajne nevnímajú ako verejné otázky.

Hoci hodnotenie sociálneho vplyvu ex-ante dnes predstavuje pravidelnú súčasť tvorby politiky, tá sa vďaka nemu nestala citlivejšia voči záporným dôsledkom chudoby. Neexistuje totiž pravidlo, na základe ktorého by sa vyžadovala revízia zákona, ktorý by mohol spôsobovať zhoršovanie životných podmienok. Dôvodom je všeobecná a dlhodobá ľahostajnosť k právu na primeranú životnú úroveň a na neustále zlepšovanie životných podmienok, ktoré je zakotvené v článku 11 Medzinárodného dohovoru o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, pri tvorbe politiky.

Prístup založený na dôkazoch predstavuje slabšiu stránku tvorby politiky. V niektorých prípadoch je dôvodom nedostatok informácií (nezhromažďujú sa údaje o rodnom jazyku detí, ktoré začínajú školskú dochádzku), avšak vo väčšine prípadov sa údaje zhromažďujú, uverejňujú, ale nevyužívajú sa na monitorovanie a hodnotenie vplyvov vykonávaných politik. Preťaženie zamestnancov verejnej správy a nedostatočné kapacity v oblasti hodnotenia vykonávaných politik na miestnej úrovni prispievajú k tejto situácii.

Podľa štatistiky príjmov a životných podmienok (EU-SILC) na Slovensku je prístup detí k primeraným zdrojom výrazne závislý od veľkosti a sociálno-hospodárskeho postavenia rodiny. Domácnosti s tromi a viacerými deťmi sú čoraz väčšími ohrozené chudobou. Prístup k primeraným zdrojom domácností s nezamestnanými rodičmi nepredstavuje politický cieľ.

Rodinná politika je relatívne komplexná a jej silnú stránku predstavuje univerzalizmus a pravidelná valorizácia prídavkov na deti a rodičovského príspevku. Prídavky na deti sú však aj napriek tomu nízke a nezohľadňujú vek dieťaťa či sociálno-hospodársku situáciu rodiny. Úsporné opatrenia sa doteraz rodinnej politiky nedotkli. Podpora starostlivosti o deti zo strany rodičov je tradične dlhodobá (do veku troch rokov dieťaťa, v prípade nepriaznivého zdravotného stavu do veku šiestich rokov). Od roku 2010 sa na základe zásady úhrnu dôb poistenia zvyšuje materské.

Rodinnú politiku ovplyvňuje vysoká pôrodnosť v najchudobnejších oblastiach, predovšetkým v rómskej komunite. Návrhy, ktoré podporujú zameranie rodinnej politiky na rodiny s nízkym príjmom, sa striedajú s pokusmi zaviesť zásluhovosť do rodinnej politiky (podmieniť rodičovský príspevok pracovnými skúsenosťami) a

¹ Upozornenie pre čitateľov: táto správa bola vypracovaná v septembri 2013 a preto neobsahuje analýzu údajov o vývoji politik, ktoré boli dostupné po tomto termíne.

obmedziť počet detí v rodine, ktoré podporu dostanú. Pozornosť sa venuje aj odstráneniu demotivácie k práci. V poslednom desaťročí sa zaviedla podpora pracovného príjmu ako daňový bonus na dieťa a daňová prémie pre osoby s nízkym príjmom. Pracovné miesta so zmluvou na doby neurčitú sú chránené dostatočným spôsobom, avšak návrat na trh práce je zložitý pre ostatných rodičov, predovšetkým pre viacdenných a takých, ktorí nemajú dostatok pracovných skúseností. Rodičia s troma a viacerými deťmi nedávno stratili postavenie znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie a prestali byť jednou z cieľových skupín v oblasti služieb zamestnanosti. Nedostatočný počet voľných pracovných miest a obmedzený prístup k predškolskej výchove sú však hlavnou prekážkou v prístupe k zamestnaniu.

Systém pomoci v hmotnej núdzi (HN) je zostavený ako „posledné útočisko“, ktoré nemá ambíciu poskytovať primeranú životnú úroveň. Systém HN nezohľadňuje počet detí v domácnosti. Základná dávka je veľmi nízka a príspevky k nej sú rozlične podmienené, a teda neprístupné pre značnú časť príjemcov (príspevok na bývanie, aktivačný príspevok). Napriek tomu, že je zdokumentovaná vysoká miera ťažkého materiálneho nedostatku v rodinách, ktoré sú odkázané na dávky v HN alebo na rodičovský príspevok ako svoj jediný príjem (Rozvojový program OSN 2005, 2012, Svetová banka 2011), neexistuje politická vôľa zlepšiť primeranosť dávok v hmotnej núdzi. Naopak, najnovšia reforma systému HN ruší niektoré príspevky k dávke a zavádza povinnosť odpracovať základnú dávku. Zavádza sa aj možnosť zrážať z dávky pokuty uložené za porušovanie verejného poriadku (zrážky z dávky doposiaľ neboli možné).

Programy sociálneho začleňovania na školách poskytujú len základnú podporu. Deti z rodín, ktoré poberajú dávky v HN, a z rodín s nízkym príjmom majú nárok na bezplatnú stravu a školské potreby a od roku 2008 aj na odpustenie poplatkov v predškolských zariadeniach. Školy so sociálne znevýhodnenými žiakmi (z rodín v HN) a so žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (individuálne integrovaní žiaci) dostávajú viac finančných prostriedkov s cieľom prispôbiť prostredie školy alebo zamestnať asistenta učiteľa. Predškolské zariadenia však navštevuje len veľmi malá časť chudobných detí a počet asistentov učiteľa je stále príliš nízky na to, aby sa stali účinnou podporou integrácie. Deti s rómšským materinským jazykom nemajú možnosť vzdelávať sa v rodnom jazyku a od asistentov učiteľa sa nepožaduje, aby ovládali rómšský jazyk. Hoci medzi chudobnými deťmi sú zlé školské výsledky, opakovanie ročníka či predčasný odchod zo vzdelávania veľmi časté, k záškoláctvu sa pristupuje väčšinou formálne a represívne. Zle platení a preťaženi učiteľa len ťažko nahradia chýbajúcu škálu programov sociálneho začleňovania.

Problematické sú aj služby pre deti ohrozené chudobou. Kvalita a bezpečnosť bývania detí z marginalizovaných rómšských komunit (MRK) je nízka. Funguje len malý počet nízkoprahových centier pre deti a mládež a ich existencia je ohrozená nedostatkom finančných prostriedkov. V roku 2012 sa pre nedostatok prostriedkov zastavil aj program terénnych zdravotných asistentov. Po plánovaní podpory komunitných centier a predškolského vzdelávania nenasledovali investície do tejto oblasti. Projekt komunitných centier sa značne oddialil.

Pri vypracúvaní nových iniciatív v oblasti ochrany práv dieťaťa majú zásadný význam európske fondy. S ich podporou sa ráta pri všetkých nových iniciatívach. Vypracovanie nového finančného rámca je poloverejné. OP Ľudské zdroje bol predmetom verejnej konzultácie s odborníkmi a zástupcami občianskej spoločnosti. Existujú ambície zaviesť v marginalizovaných rómšských komunitách integrovaný prístup k detskej chudobe a využiť skúsenosti nahromadené MVO, ktoré pracujú s marginalizovanými komunitami. Pridelenie finančných prostriedkov na konkrétne ciele sa ešte nestanovilo. Existujú obavy v súvislosti s plánmi Komisie uvaliť na tých, ktorým sa nepodarí dosiahnuť svoje ciele, prísne sankcie. Tieto obavy by mohli znížiť ambicióznosť boja proti detskej chudobe.

Najnaliehavejšie odporúčania, pokiaľ ide o realizáciu odporúčania Komisie na Slovensku, sú nasledovné: Slovensko by malo prehodnotiť svoju ľahostajnosť voči primeranosti dávok v hmotnej núdzi; malo by podporiť všestrannejšie programy sociálneho začleňovania v predškolskej výchove, na školách ako aj v rámci mimoškolských aktivít a sofistikovanejšie spôsoby boja proti záškoláctvu chudobných detí. Mimoriadne naliehavá je aj podpora dôstojnejšieho bývania a ochrana základných práv na bývanie - zákaz búrania obydíí bez kompenzácie.

1. Hodnotenie celkového prístupu a riadenia²

Slovenská republika v strategických dokumentoch a správach pre OSN vyhlasuje, že dodržiava Dohovor o právach dieťaťa. Hlavným nástrojom na „cielený a koordinovaný proces realizácie dohovoru“ sú národné akčné plány pre deti a mládež (ďalej NAP pre deti). Dôvodové správy pri novelizácii legislatívy sa však na tento dokument neodvolávajú. Z uvedeného dôvodu môže len ťažko zastávať pozíciu rámcovej politickej koncepcie v oblasti sociálnej ochrany detí.

1.1. Integrované viacrozmerné stratégie a súčinnosť medzi príslušnými politickými oblasťami a aktérmi

Odborný orgán zodpovedný za prípravu, aktualizáciu a hodnotenie vykonávania Národného akčného plánu pre deti je Výbor pre deti a mládež Rady Vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť.

Vláda schválila posledný NAP pre deti na roky 2014 – 2017 5. júna 2013. Predstavuje syntézu existujúcich stratégií a opatrení, ktoré prijalo niekoľko ministerstiev a samosprávne kraje. Tvrdí sa v ňom, že je nástrojom koordinácie niekoľkých politických oblastí (vzdelávania, sociálnych vecí a rodiny, zdravotnej starostlivosti a spravodlivosti) a úrovní (celoštátnej, regionálnej a miestnej). V skutočnosti sa zdá, že ide o typický kontajnerový dokument, v ktorom sú v rámci požadovanej štruktúry zhrnuté vykonávané politiky alebo politické plány jednotlivých ministerstiev a ďalších aktérov v tejto oblasti.

Kompetencie Výboru pre deti a mládež však nie sú rozsiahle. Postačujú na administratívnu koordináciu vypracúvania NAP pre deti. Na centrálnej politickej úrovni neexistuje inštitucionálny aktér s jasne stanoveným cieľom na ochranu práv detí a dostatočnou autoritou na horizontálnu alebo vertikálnu koordináciu politik a rozhodovanie o pridelovaní zdrojov. Značné kompetencie v tomto smere majú krajské a miestne samosprávy, a to predovšetkým v oblasti bývania a vzdelávania a predškolskej výchovy a starostlivosti o deti (ďalej PV). Štát má len obmedzené nástroje na motivovanie krajských a miestnych samospráv vo väčšej miere vykonávať politiky priaznivé pre deti. Spoločnú zodpovednosť za dohľad nad pravidelnou školskou dochádzkou a prijímanie nápravných opatrení nesú školy, obce a odbory sociálnych vecí a rodiny na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej ÚPSVaR).

Koordinácia a komplexný prístup na miestnej úrovni stále čelí veľkému množstvu prekážok, ktoré sú dôsledkom nedostatočného množstva personálu a preťažnosti orgánov zodpovedných za ochranu práv detí, osobitne sociálno-právnej ochrany a kurately na odboroch sociálnych vecí a rodiny ÚPSVaR. Tieto orgány zasiahlo v poslednom desaťročí niekoľko víť škrtov v personálnej a finančnej oblasti.³ Obmedzené sú aj zdroje ÚPSVaR na spoluprácu s MVO, ktoré poskytujú služby rodinám v krízových situáciách. Verejne známa je aj neschopnosť verejných orgánov zachytiť zlé zaobchádzanie s deťmi a včas zasiahnuť. „Nefunkčný komplexný prístup a nízku mieru koordinácie politik“ v tejto oblasti pripúšťa aj OP Ľudské zdroje (OP Ľudské zdroje 2013: 11). Neuspokojivá je aj úroveň spolupráce verejných orgánov a pediatrov a spoluprácu zameranú na deti sťažujú aj nedostatočne záväzné pravidlá ohlasovania miesta trvalého bydliska.

² Upozornenie pre čitateľov: táto správa bola vypracovaná v septembri 2013 a preto neobsahuje analýzu údajov o vývoji politik, ktoré boli dostupné po tomto termíne.

³ V roku 2012 sociálnu kuratelu poskytovalo 113 odborníkov úradov PSVaR celkovo 25 930 deťom, čo je priemerne 229 detí na jedného pracovníka. (MPSVaR 2013)

- Odporúčanie: Mimoriadne naliehavé je posilniť spravovanie ochrany detí na miestnej úrovni predovšetkým prostredníctvom zvyšovania počtu pracovníkov sociálno-právnej ochrany detí a sociálnoprávnej kurately.

1.2. Práva detí a presadzovanie politik týkajúcich sa detí a práv dieťaťa

NAP pre deti, ktorý je zastrešujúcim dokumentom pre ochranu detí na Slovensku, bol schválený v júni 2013. Riešia sa v ňom otázky ako zvyšovanie povedomia verejných orgánov o právach detí, podpora práva na vzdelávanie a účasť detí pri tvorbe politiky. K chudobe sa v tomto dokumente nepristupuje ako k porušovaniu práv detí. Explicitnou témou tohto dokumentu nie je ani prístup k primeraným zdrojom, dôstojné bývanie či právo na vzdelanie v prípade detí zo znevýhodneného sociálneho prostredia. Javy súvisiace s chudobou ako záškoláctvo a predčasné ukončenie školskej dochádzky sa rozoberajú len z administratívneho hľadiska.⁴ Dokument sa vôbec neodvoláva na odporúčanie Komisie s názvom Investovanie do detí: východisko z bludného kruhu znevýhodnenia (20. február 2013).

Práva detí sa formálne monitorujú prostredníctvom pravidelného podávania správ o implementácii Dohovoru o právach dieťaťa. (MPSVaR 2013c) Chudoba v týchto dokumentoch nepredstavuje podstatnú tému. Správy o implementácii dohovoru sa zaoberajú extrémnymi formami porušovania práv detí, ako je napríklad obchodovanie s deťmi, detská prostitúcia a detská pornografia. Prístup k chudobe založený na právach chýba aj v Alternatívnej správe o implementácii Opčného protokolu k Dohovoru.⁵

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (SNSLP) od roku 2009 každoročne vypracúva správy o právach dieťaťa. V správach SNSLP⁶ sa k chudobe pristupuje ako k porušovaniu ľudských práv a dokumentujú sa zlyhania v dodržiavaní práv detí v niekoľkých oblastiach, najmä v oblasti vzdelávania a bývania (viac v častiach 3.2 a 3.4). Správy SNSLP nemajú žiadny dosah na uplatňované politiky a predstavitelia strediska sa nepovažujú za zúčastnenú stranu. V nedávno uverejnených osobitných správach verejnej ochrankyne práv (2013a, 2013b) sa tiež uplatňuje prístup k chudobe založený na ľudsko-právnom hľadisku.

- Odporúčanie: je mimoriadne dôležité presadzovať povedomie politických činiteľov o chudobe ako o porušovaní práv dieťaťa na všetkých úrovniach riadenia, predovšetkým prostredníctvom informovania o negatívnych následkoch chudoby v ranom detstve na budúce vyhladky dieťaťa.

1.3 Rovnováha medzi univerzálnymi a cieľovými politikami a zameranie sa na deti vystavené zvýšenému riziku

Ako sme naznačili v časti 1.1, za ochranu detí je zodpovedných niekoľko úrovní riadenia. Ústredná úroveň riadenia, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny (MPSVaR) a najmä Ministerstvo školstva zodpovedajú za vytvorenie primeranej rovnováhy medzi univerzálnymi a cieľovými politikami a za pridelovanie zdrojov na ich vykonávanie. Univerzálne politiky majú predovšetkým peňažnú formu a prevažujú predovšetkým v oblasti ochrany a podpory rodiny: v roku 2010 predstavovali

⁴ Navrhovaná činnosť bojovať proti absentérstvu je len na „zlepšenie účinnej komunikácie riaditeľov škôl a orgánov verejnej správy počas podávania správ o žiakoch, ktorí vynechajú viac ako 15 hodín bez ospravedlnenia vrátane zaručenia spätnej väzby riaditeľom“. (NAP 2013: 28)

⁵ Vypracovanie alternatívnej správy o implementácii Opčného protokolu o obchodovaní s deťmi, detskej prostitúcii a detskej pornografii podporila vláda.

⁶ <http://www.snslp.sk/#menu=1426>

univerzálne rodinné dávky 9,5 % celkových výdavkov na sociálnu ochranu, kým podpora sociálneho začleňovania (systém pomoci v hmotnej núdzi a inkluzívne programy na školách) predstavovali 2,5 % celkových výdavkov. (ŠÚ SR 2012)

Cielené politiky majú častejšie formu sociálnych služieb, poskytovaných verejnými (samosprávy) a neverejnými poskytovateľmi (MVO), a sú pre ne typické regionálne rozdiely. Ich finančná podpora je menej pravidelná a zaručená, pretože závisí od výziev na predkladanie ponúk zo strany orgánov ústrednej vlády a od ochoty obcí podporovať daný typ služieb. Prehľad cielených politík na miestnej úrovni chýba, pretože informácie tohto druhu sa nezhrmažďujú na ústrednej úrovni.

1.4 Zapojenie dôležitých aktérov a detí

Vypracovanie posledného NAP pre deti na obdobie rokov 2014 – 2017 bolo založené na spolupráci medzi jednotlivými rezortmi a spolupráci s ďalšími dôležitými aktérmi vrátane zástupcov detí.⁷ Účasť detí sa vníma ako podstatná časť procesu prípravy politík pre deti a mládež a zapracovala sa do štatútu výboru. Úlohu jeho kontroly zo strany verejnosti plnia podľa NAP pre deti nezávislé inštitúcie v oblasti ľudských práv, ako napríklad Koalícia pre deti.⁸

Nedávno prijali všetky ministerstvá ústrednej vlády deklarácie o spolupráci s cieľom zlepšiť účasť zúčastnených strán z občianskej spoločnosti na tvorbe, vykonávaní a hodnotení politiky.⁹ Zdá sa, že MPSVaR bude už tradične na príprave návrhov novely zákona o sociálnych službách spolupracovať s MVO, ktoré sú poskytovateľmi sociálnych služieb. Zástupcovia rodičov, ktorí sa starajú o deti s postihnutím, boli tento rok prizvaní k účasti po prvý raz. Účasť na tvorbe politiky však nie je zárukou, že ich návrhy a požiadavky sa vypočujú.

- Odporúčanie: je dôležité prijať pravidlá účasti zástupcov MVO a detí v procese tvorby politiky a predovšetkým pravidlá riešenia ich návrhov a požiadaviek. V tomto prípade sa odporúča výmena osvedčených postupov a poučenie sa od iných členských štátov.

1.5. Prístupy založené na dôkazoch a hodnotenie vplyvu politík reagujúcich na krízu

- Prístupy založené na dôkazoch

Hoci vláda prístup založený na dôkazoch pri tvorbe politiky formálne uznáva, stále patrí k slabým stránkam. K silným stránkam však na Slovensku nepatrí ani tradícia oceňovania a hodnotenia vplyvu uplatňovaných politík a ich využívanie pri tvorbe politiky. Vládne orgány a politickí činitelia využívajú na hodnotenie kvality vlády v prevažnej miere makroekonomické ukazovatele a ukazovatele súvisiace s dospelým obyvateľstvom. Ukazovatele týkajúce sa detí a mládeže sa pri pravidelnom podávaní správ v domácom aj medzinárodnom meradle používajú, zriedkavo sa však hodnotia ako základ tvorby politiky.¹⁰ Výnimku tvoria napríklad výročné správy o rodovej

⁷ Výbor pre deti a mládež spolupracoval so Slovenským výborom UNICEF na zabezpečení účasti detí na hodnotení dodržiavania práv detí. (Národný 2013: 5)

⁸ Koalícia pre deti združuje MVO, ktoré sa zaoberajú deťmi a mládežou v Slovenskej republike, vrátane marginalizovaných skupín, utečencov, masmédií a podobne. Jej založenie iniciovala Nadácia pre deti Slovenska s cieľom vypracovať Alternatívnu správu o implementácii OPSC. http://www.nds.sk/images/attach-dokumenty/Alternative_report_on_the_-OPSC_Implementation_in_Slovakia_May_2012.pdf

⁹ <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22271>

¹⁰ Uverejňovanie štatistických údajov v správach bez toho, aby sa využívali v politickom hodnotení, predstavuje bežnú prax. Typický príklad je 51 strán štatistických údajov v prílohe

rovnosti, ktoré sa venujú prístupu k MŠ. Možno však pozorovať istý pozitívny vývoj. V poslednom NAP pre deti sa týmto ukazovateľom venuje oveľa väčšia pozornosť.

Od júna 2010 musia všetky legislatívne návrhy prejsť procesom posúdenia vplyvov ex-ante. Táto časť legislatívneho procesu nie je verejná a informácie o jej záveroch sú dostupné iba na začiatku pripomienkového konania, keď je zverejnená na Portáli právnych predpisov¹¹. Výsledky hodnotenia nie sú z politického hľadiska záväzné.

Hodnotenie ex-ante v niektorých prípadoch komplikuje nedostatok údajov (napríklad sa nezhrmažďujú údaje o rodnom jazyku detí, ktoré začínajú školskú dochádzku) a nedostatočné kapacity na analýzu. Zmeny a doplnenia existujúcich politík sa často zavádzajú na základe viac-menej okrajových „skúseností z praxe“ a bez vytvorenia systému pravidelného monitorovania ich vplyvu¹². V NPR 2013 sa uznala potreba zvýšiť kapacity na analýzu v rámci ministerstiev s cieľom zaručiť prístup k tvorbe politiky založený na dôkazoch.

Štatistické údaje, ktoré poskytuje Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR) a Ústredný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR), sa zhromažďujú, uverejňujú a pripravujú na využitie pri monitorovaní a hodnotení vplyvov uplatňovaných politík.¹³ MPSVaR každoročne zverejňuje pravidelné správy hodnotiace sociálnu situáciu v krajine. Vláda tieto správy len berie na vedomie. Keď MPSVaR plánuje revíziu alebo začiatok uplatňovania nových politík, objednáva si špeciálne prieskumy a hodnotenia politík u výskumného strediska v rámci ministerstva, Inštitútu pre výskum práce a rodiny (IVPR). Od roku 2008 si MPSVaR od IVPR vyžiadalo niekoľko prieskumov, ktoré monitorovali dostupnosť sociálnych služieb (Monitoring sociálnych služieb 2008, 2009 a 2010), inštitút osobitného príjemcu sociálnej pomoci (Bodnárová 2012), schopnosť mladých ľudí odchádzajúcich z detských domov uplatniť sa v bežnom živote (Fico 2012), či skúsenosti detí, v rodinách ktorých sa pácha fyzické alebo emočné násilie (Repková 2013). IVPR uskutočnil aj mnohostranné hodnotenie inštitútu životného minima (Gerbery – Bednárík 2011) a nerovnosti príjmov (Gerbery 2010). Stabilné objednávanie kontinuálneho systematického prieskumu v tejto konkrétnej oblasti však zo strany ministerstva chýba.

- Hodnotenie vplyvu politík reagujúcich na krízu

Monitorovanie a hodnotenie protikrízových opatrení, ktoré sa prijali na určitý čas, sa ukončilo bez osobitného hodnotenia ich vplyvu okrem ich negatívneho dosahu na štátny rozpočet. (Kusá – Gerbery 2010). Úsilie v tejto oblasti (monitorovanie nových sociálnych služieb poskytovaných obcami a krajskými samosprávami) sa prestalo vyvíjať v roku 2011. Pokus o zisťovanie vplyvov krízy na situáciu detí vo všeobecnosti alebo detí z najviac znevýhodnených skupín, ako sú rodiny nezamestnaných, deti s postihnutím či marginalizované rómske komunity (MRK), sa neuskutočnil.

Najvýznamnejšie hodnotenie uskutočnili odborníci zo Svetovej banky na základe zmluvy s MPSVaR. Vypracovala sa aj rozsiahla štúdia o sociálnej ochrane, v ktorej sa

---

ku konsolidovanej tretej, štvrtej a piatej periodickej správe Slovenskej republiky o implementácii Dohovoru o právach dieťaťa.

¹¹ <https://lt.justice.gov.sk/Public/AllMaterialsList.aspx?instEID=-1&lCategories=1048574&langEID=1>

¹² Napríklad ešte sa nehodnotil vplyv uplatňovanej sankcie akou je zníženie rodičovského príspevku na polovicu na obdobie troch mesiacov v prípade absentérstva staršieho dieťaťa (zavedené v roku 2011), hoci táto sankcia môže mať výrazný dosah na životné podmienky detí.

¹³ Niektoré spoločné ukazovatele, ako je napr. ukazovateľ žiakov, ktorí predčasne ukončili povinnú školskú dochádzku, alebo ukazovateľ rizika príjmovej chudoby naznačujú, že situácia na Slovensku je priaznivejšia, ako je priemer EÚ. Podobné signály môžu jednoducho vyvolať klamnú spokojnosť so zdanlivo neproblematickou situáciou na Slovensku.

využili údaje štatistiky EU-SILC a administratívne údaje, s cieľom zhodnotiť primeranosť a pokrytie sociálnej ochrany a načrtnúť návrh jej reformy.¹⁴ Štúdia sa v budúcnosti nepoužila.

Ďalšiu novú iniciatívu predstavuje monitorovanie zamestnanosti absolventov jednotlivých stredných odborných škôl a gymnázií. Uvedená iniciatíva však vo väčšej miere súvisí s úspornými opatreniami ako s monitorovaním následkov krízy. Verejne prístupný systém by mal slúžiť ako príručka na informovaný výber školy pre študentov a ich rodičov. Rovnako bude slúžiť na hodnotenie, pokiaľ ide o nárok školy na financovanie.¹⁵

Existuje niekoľko nezávislých odborných štúdií, ktoré sa zaoberajú právom detí na vzdelanie. Poskytujú hodnotenie vplyvov legislatívnych podmienok na Slovensku na právo na kvalitné vzdelanie najviac znevýhodnených osôb (SGI 2004, Salner 2012) a sprostredkujú príklady osvedčených postupov z členských štátov EÚ (SGI 2010). Dôležité informácie o vplyvoch politiky v oblasti sociálnej ochrany na Slovensku na životné podmienky najviac marginalizovaných skupín sú k dispozícii aj v prieskumoch rómskych obydľí uskutočnených Rozvojovým programom OSN (2006, 2012). Neexistujú však žiadne náznaky, aby sa uvedené informácie využívali pri tvorbe alebo hodnotení politík v oblasti vzdelávania a sociálnej ochrany. Na druhej strane však nedávno vydaný Atlas MRK¹⁶, ktorý vychádza zo sčítania obyvateľstva v roku 2011 a z administratívnych údajov Rozvojového programu OSN a ÚPSVaR, poslúži vo finančnom rámci na roky 2014 – 2020 ako základné údaje na zameranie na horizontálnu prioritu MRK v rámci OP Ľudské zdroje.

V posledných rokoch sa uverejnilo výrazné množstvo výsledkov výskumu v oblasti práva detí na vzdelanie. V niekoľkých štúdiách uverejnených v roku 2013 (Amnesty International 2013, CVEK 2013) sa venuje pozornosť prekážkam rómskych detí vo vzdelávaní. Skutočnosť, že vládny NAP pre deti sa dostatočne nezaobera konkrétnou situáciou rómskych detí, sa kriticky uvádza v nezávislej hodnotiacej správe (Lajčáková 2013).

1.6. Trvalé investovanie do detí a rodín s cieľom chrániť ich pred dosahom krízy

Rodinnú politiku kríza negatívne nezasiahla. Zachované zostali všetky druhy rodinných dávok. Prídavky na deti a rodičovské príspevky sa pravidelne valorizujú. Valorizácia čiastočne kompenzuje nárast životných nákladov z dôvodu zrušenia nižšej DPH na potraviny a znovuzavedenia paušálnej DPH v roku 2011 a jej zvýšenia na 20 %. Zvýšila sa aj miera náhrady v prípade materského (na základe zásady úhrnu dôb poistenia) a relatívne veľkorysý príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa sa rozšíril aj na druhé a tretie dieťa v rodine. Podobné úsilie o ochranu detí a rodín pred krízou a úsporné opatrenia sa neprejavili vo vzťahu k domácnostiam s deťmi závislým od systému pomoci v hmotnej núdzi. Dávky v hmotnej núdzi a príspevky k základnej dávke sa nevalorizovali od roku 2009.

- Odporúčanie: je mimoriadne naliehavé zaviesť pravidelnú valorizáciu dávok v hmotnej núdzi a prehodnotiť nevšímavosť k životnej úrovni detí, ktoré žijú v domácnostiach závislých od systému pomoci v hmotnej núdzi.

¹⁴ Hodnotenie obsahuje argument na zacielenie sociálnej ochrany na najzraniteľnejšie skupiny http://www.employment.gov.sk/filemanager/Slovakia%205_13_sent.pdf

¹⁵ Štatistické údaje o školách sú dostupné na stránke www.uips.sk

¹⁶ http://www.minv.sk/?atlas_2013

2. Prístup k primeraným prostriedkom

Slovensko patrí k štátom EÚ s nižším podielom domácností, ktoré žijú pod hranicou chudoby: 13 % podľa štatistiky SILC 2011 (EÚ-27: 16,9%) a 13,1 % podľa SILC 2012. Podobne priemeru EÚ-27 aj na Slovensku sú vekovou skupinou, ktorá je najviac ohrozená chudobou, deti mladšie ako 18 rokov: 18,8 % v roku 2011 a 21,9 % v roku 2012.¹⁷

Domácnosti s počtom detí tri a viac sú nadpriemerne ohrozené chudobou: v roku 2011 bolo chudobou ohrozených 32,6 % osôb a v roku 2012 35,1 % osôb žijúcich v tomto type domácností. Riziko chudoby rastie aj v domácnostiach osamelých rodičov: 26,4 % v roku 2011 a 27,5% v roku 2012.¹⁸ Domácnostiam so závislými deťmi (16,5 %) hrozilo dvakrát vyššie riziko chudoby ako domácnostiam bez závislých detí (9 %).

Relatívne údaje nám povedia len málo o primeranosti prostriedkov, ktoré majú domácnosti k dispozícii. Ak vyjadríme stredný príjem a hranicu chudoby SR v parite kúpnych štandardov (PPS), budú patriť k najnižším z EÚ-27. Kúpna sila slovenských domácností so stredným príjmom (8 857) je nižšia ako kúpna sila domácností s príjmom na hranici chudoby v Nemecku, Rakúsku či v Spojenom kráľovstve. (Pozri nasledujúca tabuľka, v ktorej sa porovnávajú hranice chudoby vyjadrené v PPS Slovenska a krajín, ktoré cieľových krajín migrácie za prácou). Nízka úroveň stredného príjmu na Slovensku naznačuje, že so zabezpečením živobytia môže mať ťažkosti značná časť populácie. Ťažkosti so živobytím naznačuje aj podiel obyvateľstva, ktoré trpí materiálnym nedostatkom (3 z 9 položiek). Je dvakrát vyšší ako miera finančnej chudoby.

EU SILC 2011	EÚ-27	CZ	Nemecko	Spojené kráľovstvo	Rakúsko	SK
Hranica chudoby v PPS		5915	10 945	10 082	12 150	5314

Zdroj: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li01&lang=en

Štatistika EU-SILC potvrdzuje, že na Slovensku je blahobyt detí a prístup k primeraným zdrojom výrazne závislý od veľkosti rodiny, jej sociálno-ekonomického postavenia a od vzdelania rodičov. Chudoba výrazne hrozí deťom z rodín s nízkym stupňom dosiahnutého vzdelania. Slovensko má jeden z najväčších rozdielov v riziku chudoby detí z domácností, kde rodičia majú vysokoškolské vzdelanie, a z domácností, kde rodičia majú len základné alebo nižšie vzdelanie. To isté sa týka materiálneho nedostatku (deprivácie). Existujú mimoriadne veľké rozdiely medzi deťmi rodičov s nízkym vzdelaním (ISCED 1 – 2) a deťmi rodičov s vysokoškolským vzdelaním (ISCED 5 – 6). V prvom prípade je materiálnym nedostatkom ohrozených 73,7 % detí a v druhom 4,1 % detí (EU SILC 2011). Uvedené rozdiely kopírujú rozdiely v prístupe na trh práce (miera zamestnanosti osôb so vzdelaním ISCED 1 – 2 je veľmi nízka, v roku 2011 dosiahla úroveň 28,7 % a je jednou z najnižších v EÚ) a nedostatočnosť systému pomoci v hmotnej núdzi.

¹⁷ <http://portal.statistics.sk/files/Onas/aktuality/EU%20SILC%202012.pdf>

¹⁸ V roku 2008 sa pod hranicou chudoby ocitlo 20,9 % domácností osamelých rodičov. Neustály nárast rizika chudoby je následkom „nahromadenia niekoľkých nevýhod spôsobených rodičovstvom, diskrimináciou matiek na trhu práce a ďalšími štrukturálnymi prekážkami, ktoré vystavujú rodiny riziku chudoby“. (Súhrnná správa 2013: 43)

Na Slovensku, podobne ako na úrovni EÚ-27, žil najvyšší podiel osôb trpiacich ťažkým materiálnym nedostatkom v domácnostiach, v ktorých žije jedna osoba so závislými deťmi; SK: 25,6 % a EÚ-27: 18,4 %. (EUROSTAT 2013: 189) Na rozdiel od EÚ-27 však najvyšší podiel obyvateľstva žijúceho v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce nie je v tých domácnostiach, v ktorých žije jedna osoba so závislými deťmi (16,3 %), ale v tých, kde žije jedna osoba: 29,9 % (ibid: 199).

Domácnosti jedného rodiča predstavujú aj napriek priaznivejšej intenzite práce vyšší podiel tých, ktorí vyžijú z mesačného príjmu len s ťažkosťami, a domácností jedného rodiča s tromi a viacerými deťmi sú vystavené väčšiemu stresu z dôvodu výdavkov na bývanie: podľa SILC 2011 je to 53,5 % v prvom a 44 % v druhom prípade (SK 32,7 %). Podiel domácností, ktoré bojujú s veľkou finančnou záťažou z dôvodu nákladov na bývanie, sa zvyšuje s rastúcim počtom detí.

<i>Finančná záťaž z dôvodu nákladov na bývanie (EU SILC 2011)</i>	Bezdetné dvojice vo veku menej ako 65 rokov	Jeden rodič s jedným alebo viacerými deťmi	Dve dospelé osoby s dieťaťom	Dve dospelé osoby s dvoma deťmi	Dve dospelé osoby s tromi a viacerými deťmi
Veľká finančná záťaž	27,7	53,5	32,4	27,2	44,0
Finančná záťaž	64,8	42,8	55,8	64,2	48,2
Bez finančnej záťaže	7,5	3,7	11,8	8,5	7,7
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2.1. Podpora účasti rodičov na trhu práce

Zosúladenie pracovného a rodinného života sa deklaruje ako dlhodobý cieľ rodinnej politiky na Slovensku. V strategických dokumentoch sa uznáva potreba obmedziť prekážky zamestnávania osôb, ktoré sa starajú o deti, predovšetkým žien.

Tento cieľ sa čiastočne uplatňuje prostredníctvom ochrany pracovných miest rodičov na materskej/rodičovskej dovolenke. Zákonník práce poskytuje rodičom, ktorí sa starajú o dieťa, pomerne dobrú ochranu. Právna ochrana na Slovensku má väčší rozsah ako je európsky štandard v tomto smere. (Správa o stave rodovej rovnosti 2013: 4) Zamestnávateľ nemôže dať zamestnancovi výpoveď v priebehu obdobia ochrany, to znamená počas tehotenstva a obdobia rodičovskej dovolenky, alebo v prípade osamelého rodiča, keď sa stará o dieťa mladšie ako tri roky. (Správa 2013: 4). Uvedená ochrana sa týka len pracovníkov so zmluvou na dobu neurčitú. Pracovné miesta so zmluvou na dobu určitú počas rodičovskej dovolenky nie sú chránené.

V prípade vážne postihnutého dieťaťa, ktoré si vyžaduje špeciálnu starostlivosť, sú zamestnávateľia povinní poskytnúť rodičom rodičovskú dovolenku do veku šiestich rokov dieťaťa. Súčasná novela Zákonníka práce umožňuje zamestnancovi čerpať rodičovskú dovolenku oveľa pružnejším spôsobom ako doteraz, v prípade že s tým zamestnávateľ súhlasí. Možno ju čerpať po častiach do piatich rokov dieťaťa (v prípade ťažko postihnutého dieťaťa do jeho ôsmich rokov). Celková dĺžka rodičovskej dovolenky zostala rovnaká. V praxi je v súčasnosti pružné čerpanie rodičovskej dovolenky skôr výnimkou. SNSLP 2012a: 26/27)

2.1.1. Oplatí sa rodičom pracovať?

Dlhá rodičovská dovolenka a relatívne dobrá ochrana pracovného miesta zamestnancov so zmluvou na dobu neurčitú vysvetľuje, prečo má Slovensko jednu z najnižších mier zamestnanosti žien s deťmi vo veku nižšom ako šesť rokov.

V posledných rokoch sa prijali rozličné opatrenia na zatraktívnenie a zlepšenie postavenia rodičov s malými deťmi na trhu práce. Výrazné zvýšenie minimálnej mzdy si nezískalo podporu zamestnávateľov ako sociálnych partnerov. Z uvedeného dôvodu sa uskutočnili pokusy o nepriame zatraktívnenie príjmu z práce prostredníctvom zníženia sociálnej ochrany a zväčšením rozdielov medzi príjmom z práce a systémom pomoci v hmotnej núdzi, prostredníctvom nezapočítania časti (25 %) príjmu z práce v prípade vypočítavania nároku na dávku v hmotnej núdzi a prostredníctvom zavedenia určitých zamestnaneckých výhod. Zvýšenie atraktívnosti platu výraznejším zvýšením minimálnej mzdy (ako napríklad súčasných 337,7 EUR na 352 EUR od januára 2014) predstavuje zriedkavé politické opatrenie a čelí výraznej kritike zo strany zamestnávateľských organizácií.¹⁹

Existujú štyri hlavné zamestnanecké výhody: (1) daňový bonus na dieťa; (2) aktivačný príspevok; (3) zamestnanecká prémie a (4) príspevok na starostlivosť o dieťa.

- Daňový bonus na dieťa

Rodiny pracujúcich rodičov sa podporujú prostredníctvom daňového bonusu na dieťa. Výhoda sa zaviedla v roku 2004 súčasne so znížením dávok v hmotnej núdzi a prídavkov na dieťa. Daňový bonus je paušálny a nezávisí od veku dieťaťa. Je pravidelne valorizovaný v závislosti od valorizácie životného minima. Od júla 2013 je daňový bonus na jedno dieťa 21,41 EUR mesačne. Daňový bonus je možné využívať do ukončenia povinnej školskej dochádzky dieťaťa, dlhšie obdobie je možné využívať ho len v prípade, že dieťa ďalej študuje, v prípade jeho choroby alebo úrazu a najdlhšie do veku 25 rokov.²⁰ Rodičia ktorí nepracovali z vekových dôvodov alebo z dôvodu postihnutia, nemajú nárok na daňový bonus na dieťa. Od roku 2007 dostávajú čiastočnú kompenzáciu vo forme príplatku k prídavku na dieťa. Jeho výška je však podstatne nižšia ako daňový bonus: 10,83 EUR mesačne.

- Aktivačný príspevok

Aktivačný príspevok vo výške 63,07 EUR mesačne sa vypláca dlhodobo nezamestnaným, ktorí sa zamestnávajú. V súčasnosti ho možno poberať najdlhšie po dobu šiestich mesiacov. V navrhovanej reforme pomoci v hmotnej núdzi (2013, v rokovaní v slovenskom parlamente) sa zavádza trvalý doplnok v rovnakej výške pre všetkých zamestnancov s nízkymi mzdami, nielen pre bývalých dlhodobo nezamestnaných. Príspevok vo výške 63 EUR mesačne by bolo možné poberať neobmedzené obdobie v prípade, že príjem domácnosti by bol nižší ako je hranica hmotnej núdze pre daný typ domácnosti, a v prípade, že daný jednotlivec pracuje.

- Zamestnanecká prémie

Zamestnaneckú prémie v maximálnej výške 50,34 EUR ročne možno využiť u tých zamestnancov – daňových poplatníkov, ktorých ročný príjem sa rovná minimálnej mzde alebo je nižší.

- Príspevok na starostlivosť o dieťa

Príspevok na starostlivosť o dieťa sa zaviedol v roku 2008 s cieľom podnietiť zamestnanosť rodičov/matiiek detí do veku troch rokov pomocou prostriedkov z ESF. Dovtedy rodičia počas poberania rodičovského príspevku mohli pracovať a využívať ho

¹⁹ Je potrebné poznamenať, že porovnanie úrovne minimálnej mzdy a úrovne národnej hranice chudoby (60 % stredného príjmu podľa EU SILC) predstavuje základ argumentu, že je potrebné zvýšiť minimálnu mzdu, pretože je hanbou mať minimálnu mzdu pod hranicou chudoby. Je však pravda, že podľa údajov EU SILC 2012 zostáva čistá minimálna mzda stále pod hranicou chudoby.

²⁰ www.drsr.sk/drsr/slovak/danovy_subjekt/brozury_a_letaky/data/2013_07_03_bonus.pdf

na pokrytie starostlivosti o dieťa, avšak s výnimkou starostlivosti vo formálnych verejných zariadeniach poskytujúcich starostlivosť o deti. Príspevok na starostlivosť o dieťa je zameraný výlučne na pracujúcich rodičov; je vyšší ako rodičovský príspevok a poskytuje sa na základe preplácania (na pokrytie reálnych výdavkov na starostlivosť o dieťa). Rodičia vnímajú jeho získanie ako náročnejšie z administratívneho hľadiska.

2.1.2. Zamestnateľnosť osamelých rodičov

V roku 2011 bola na úrovni EÚ-27 veľmi nízka intenzita práce najbežnejšia v domácnostiach, kde žije jedna osoba so závislými deťmi (25,6 %), kým v domácnostiach s dvoma dospelými osobami a jedným dieťaťom bol tento podiel najnižší (6 %). Aj na Slovensku je podiel domácností s veľmi nízkou intenzitou práce v prípade rodín, kde žije jedna dospelá osoba so závislými deťmi výrazne vyšší ako v domácnostiach s dvoma dospelými osobami a jedným závislým dieťaťom: 16,3 % a 5,1 %. Uvedený podiel je však značne nižší ako je priemer EÚ-27.²¹

Odchýlka domácností s jedným rodičom od spoločného trendu môže byť dôsledkom dlhšej rodičovskej dovolenky v krajine (viac v časti 2.2.1) a nedostatočného pokrytia oblastí s vysokou koncentráciou nezamestnanosti a chudoby (marginalizované rómske komunity) prieskumami LFS a EU SILC.

Ťažkosti s prístupom na trh práce v domácnostiach s osamelým rodičom a závislým dieťaťom sa zohľadňujú v pracovno-právnych predpisoch. V zákone o službách zamestnanosti (5/2004) sa osamelý rodič, ktorý sa stará o dieťa mladšie ako 10 rokov, uznáva za znevýhodneného uchádzača o zamestnanie. Ďalšie novely zákona predlžujú jeho postavenie znevýhodneného uchádzača o zamestnanie do konca povinnej školskej dochádzky dieťaťa, o ktoré sa osamelý rodič stará.²² Zamestnateľnosť osamelých rodičov mohol pomôcť zvýšiť preferenčný nárok na všetky druhy aktívnych opatrení v oblasti zamestnanosti prijímaných úradmi práce vrátane služieb starostlivosti o dieťa počas vzdelávania a odbornej prípravy. Novela zákona o službách zamestnanosti z roku 2013, ktorá je v platnosti od mája 2013, zmenila niekoľko povinných opatrení z oblasti služieb zamestnanosti vrátane vzdelávania a odbornej prípravy na voliteľné. Táto zmena môže zhoršiť prístup osamelých rodičov k opatreniam aktívneho trhu práce a zhoršiť tak aj ich zamestnateľnosť.

2.1.3. Prístup k cenovo dostupnej a kvalitnej starostlivosti v ranom detstve

Prístup k cenovo dostupnej a kvalitnej starostlivosti v ranom detstve patrí na Slovensku k nedostatočne uznávaným právam. Od 80. rokov 20. storočia stále prevláda politický názor, že pre deti vo veku do troch rokov je pre ich zdravý vývoj oveľa priaznivejšia osobná starostlivosť rodičov. Uvedený názor sa odzrkadľuje v rozsiahlej a pomerne veľkorysej podpore osobnej starostlivosti rodičov (viac v časti 2.2.1) a v tom, že začiatkom 90. rokov 20. storočia zanikli verejné zariadenia starostlivosti v ranom detstve. Zo zákona o zdravotnej starostlivosti, ktorý reguloval financovanie a fungovanie detských jasí, sa ich inštitút v 90. rokoch vytratil. Na Slovensku doteraz neexistuje právne vymedzenie jasí ako verejnej/obecnej služby.

Na druhej strane, sieť materských škôl (MŠ) existuje bez prerušenia. V 80. rokoch 20. storočia bola vysoká návštevnosť v rámci MŠ zaznamenaná najmä v rámci skupiny 5 – 6 ročných detí, takmer 100 %, z toho dôvodu, že jeden rok v materskej škole, takzvané predškolské vzdelávanie, bolo v tom období povinné. Vyvíjalo sa mimoriadne

²¹ Najvyšší podiel domácností s veľmi nízkou intenzitou práce (29,9 %) je v domácnostiach s jednou osobou (EÚ-27: 21,7 %)

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

²² Novelou zákona o službách zamestnanosti (273/2005) sa rodičia a osoby poskytujúce starostlivosť trom a viacerým deťom zaraďujú na zoznam znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, čím sa zlepšuje ich prístup k opatreniam v rámci aktívneho trhu práce.

úsilie o zabezpečenie MŠ pre rómske deti, pretože prevládala názor, že je podmienkou ich dobrých výkonov v škole.

V 90. rokoch sa regulácia dochádzky v rámci predškolského vzdelávania čiastočne uvoľnila. MŠ dostali na starosť obce ako svoju pôvodnú právomoc. Záujem poklesol so zvýšením zamestnanosti a poklesom pôrodnosti. Prednostne sa prijímali deti zamestnaných rodičov a neexistovali programy (úľavy na platby a podobne) na podporu navštevovania materských škôl deťmi z rodín s nízkym príjmom a zo znevýhodnených rodín. V tomto období sa zaviedol inštitút takzvaného nultého ročníka s cieľom kompenzovať chýbajúce predškolské vzdelávanie a rozvinúť jazykové a sociálne zručnosti a jemnú motoriku u časti žiakov (viac v časti 3.2). Vzhľadom na pokles pôrodnosti a nárast nezamestnanosti na prelome storočí a v prvom desaťročí 21. storočia sa znížil počet materských škôl a tried v nich. Časť zariadení MŠ, ktoré sa nevyužívali v dostatočnej miere, obce predali alebo začali využívať na rozličné sociálne služby.

V súčasnosti je účasť 3 – 6 ročných detí na vzdelávaní v MŠ na úrovni 87 %. Tento podiel je nižší ako priemer EÚ. Podľa Ústavu informácií a prognóz školstva (ďalej ÚIPŠ) sa od roku 2006 zvýšil počet záporne vybavených žiadostí o umiestnenie dieťaťa do zariadenia MŠ 7,6-krát. Dôvodom je zvýšenie pôrodnosti za posledných 8 rokov. V roku 2012 sa ponuka miest v zariadeniach MŠ zvýšila, situácia však ešte zďaleka nie je priaznivá, a to predovšetkým vo vidieckych oblastiach. Účasť rómskych detí na predškolskom vzdelávaní je výrazne nižšia ako účasť detí väčšinovej populácie z geograficky blízkych oblastí. Podľa prieskumu Rozvojového programu OSN z roku 2010²³ malo aspoň čiastočnú alebo dočasnú skúsenosť s navštevovaním materskej školy pred začatím povinnej školskej dochádzky 53,1 % osôb (všetkých kategórií). Deti majú s materskou školou menšiu skúsenosť, ako mali v ich veku ich rodičia alebo starí rodičia: do materských škôl zapísali len 18 % z nich.²⁴ Svetová banka zistila, že materské školy navštevuje 28 % detí z rómskych komunít.²⁵

Význam prístupu znevýhodnených detí ku kvalitnej predškolskej výchove sa v niektorých strategických dokumentoch, ako je napríklad Stratégia SR pre integráciu Rómov, uznáva, v iných však nie.²⁶ V posledných rokoch sa na zlepšenie dostupnosti MŠ zo strany ústrednej vlády nevyvinulo veľké úsilie. Väčšina nových tried a miest v materských školách v školskom roku 2012/2013 sa vytvorila v Bratislavskom kraji a len malé množstvo v krajoch východného Slovenska s vyšším podielom marginalizovaných rómskych komunít. Zriadenie nových tried je tak skôr „reakciou trhu na požiadavku klienta“ než plnením záväzkov verejnej politiky vlády. Jediným krokom na zvýšenie miery začleňovania rómskych detí do MŠ je realizácia národného projektu Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni. Do projektu je zapojených 200 materských škôl s viac ako 2000 deťmi a ich rodičmi z marginalizovaných rómskych komunít.

- Odporúčanie: Slovensko by malo vo väčšej miere podporovať aktívne opatrenia trhu práce a osamelým rodičom a rodičom s tromi a viacerými deťmi by sa pri účasti v týchto programoch mala poskytovať väčšia pomoc a podpora. V súvislosti s účasťou na AOTP je tiež potrebné vypracovať ambicioznejší

²³ Rozvojový program OSN (2012), Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. Bratislava

²⁴ Tento údaj – 18 %, sa stal referenčnou hodnotou v rámci Stratégie SR pre integráciu Rómov http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_slovakia_strategy_sk.pdf

²⁵ www.governance.sk/assets/files/publikacie/Policy%20Brief_Predskolska%20Vychova_SGI.pdf

²⁶ V národných akčných plánoch pre deti sa navrhuje zavedenie príspevku na podporu vzdelávania a všestranného rozvoja znevýhodnených detí v zariadeniach predškolského a školského vzdelávania (NAP 2013: 20), nerieši sa v nich však problém prekážok prístupu k predškolskému vzdelávaniu.

program na zlepšenie prístupu k MŠ, predovšetkým pokiaľ ide o deti zo znevýhodneného prostredia.

2.2. Politiky zamerané na zabezpečenie primeranej životnej úrovne.

2.2.1. Rodinné politiky

Rodinná politika na Slovensku úzko súvisí s demografickou politikou a v minulosti bolo jej cieľom stimulovať rast pôrodnosti a zabezpečovať demografickú rovnováhu národa. Vysoká miera univerzalizmu a veľkorysosti v rodinnej politike sa postupne do určitej miery obmedzila. V slovenskej ústave ani v právnych predpisoch v oblasti sociálnej ochrany neexistuje explicitný cieľ zabezpečovať rodinám primeranú životnú úroveň. V strategických dokumentoch ani v dôvodových správach k zákonom sa článok 34 odsek 1 Charty základných práv Európskej únie nespomína. Zabezpečovanie primeranej životnej úrovne sa postupne zmenilo na osobnú vec alebo na čosi, čo verejná politika ovplyvní len ťažko.²⁷ Niektoré rodinné dávky sú nastavené tak, aby nepodporovali materstvo mladistvých alebo nemotivovali k dlhodobému životu z rodinných dávok.

- *Materské v hotovosti*

Materské sa poskytuje počas materskej dovolenky na základe zásady úhrnu dôb poistenia a sú regulované zákonom o sociálnom poistení. Nárok na materskú dávku je podmienený minimálne 270 dňami nemocenského poistenia v posledných dvoch rokoch pred očakávaným dátumom pôrodu. Táto dávka sa môže vyplácať aj otcovi dieťaťa a iným osobám v závislosti od podmienok. Materské sa vypláca po dobu 34 týždňov, ak poistenka porodila jedno dieťa, po dobu 43 týždňov, ak porodila dve a viac detí, a po dobu 37 týždňov, ak ide o osamelú matku.

Miera náhrady v prípade materského sa dlhú dobu nemenila, dosahovala výšku 55 %. K prvému zvýšeniu miery náhrady na 60 % došlo paradoxne v roku 2011, keď sa úsporné opatrenia stali kľúčovou politickou otázkou. V roku 2012 sa miera náhrady zvýšila na 65 % denného vymeriavacieho základu, avšak zo sumy nie vyššej ako 38,76 EUR, čo znamená na výšku maximálne 25 EUR denne. Vláda Ivety Radičovej prijala záväzok s cieľom zvýšiť mieru náhrady materského do roku 2014 na 75 %. Dĺžka nároku zostala rovnaká.

Výšky rodinných dávok (v EUR)

Rok	Rodičovský príspevok	Prídavok na dieťa	Príspevok pri narodení dieťaťa:	Príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa:
2009	156,7	21,25	151,37	678,41
2010	256/ 164,22	21,99	151,37	678,41
2011	256,3/ 194,4	22,01	151,37	678,41
2012	194,70	22,54	151,37	678,41
2013	199,60	23,10	151,37	678,41
2014	203,20	23,52	151,37	678,41

²⁷ V poslednom desaťročí sa zmenšujú očakávania, pokiaľ ide o zodpovednosť štátu za životnú úroveň občanov, a zväčšuje sa presvedčenie, že za zabezpečenie životnej úrovne je zodpovedný jednotlivec. (EVS 1991 – 2008)

- *Rodičovský príspevok*

Rodičovský príspevok je štátna podpora, ktorá sa vypláca za starostlivosť o minimálne jedno dieťa do veku troch rokov (alebo do veku šiestich rokov v prípade nepriaznivého zdravotného stavu dieťaťa) po ukončení poberania materského. Ide o univerzálny príspevok, ktorý nie je podmienený príjmom a je pravidelne valorizovaný. Zaznamenalo sa niekoľko pokusov o prepojenie rodičovského príspevku s predošlým sociálnym poistením (pracovnými skúsenosťami). V roku 2010 sa zaviedli dve úrovne rodičovského príspevku, vyššia pre matky, ktoré boli poistené/zamestnané aspoň 270 dní, nižšia pre tie, ktoré nepracovali alebo pracovali kratšie obdobie. V roku 2013 v rámci novely zákona o rodičovskom príspevku došlo k pokusu o znovuzavedenie rozlišovania rodičovského príspevku na základe predošlého poistenia/pracovných skúseností v minulosti, avšak tento zámer sa stiahol z dôvodu nedostatočnej podpory ďalších revízií zákona, ktorých cieľom bolo získať potrebné prostriedky na veľkorysejšiu podporu pre rodičov, ktorí si ju „zaslúžia“.²⁸

Výška rodičovského príspevku začala v januári 2011 súvisieť s počtom detí, ktoré sa narodili naraz. Rodičovský príspevok sa zvyšuje pri každom ďalšom dieťati o 25 %. Uvedený postup sa uplatňuje len v prípade, keď sa deti narodia naraz – nie v prípade, keď sa narodia dve alebo tri deti v priebehu troch rokov. Uvedená podmienka nepodporuje rodiny s malými deťmi narodenými krátko po sebe.

Ďalšia dôležitá zmena zavedená v januári 2011 umožňuje podrobiť rodičovský príspevok zníženiu o 50 % na obdobie troch mesiacov v prípade, ak nemá staršie dieťa v rodine pravidelnú školskú dochádzku (má 15 neospravedlnených hodín). Toto opatrenie by mohlo mať negatívny vplyv na blahobyt detí v rodinách záškolákov. Hodnotenie účinnosti tohto opatrenia, ktorým sa bojuje proti absentérstvu, nie je k dispozícii²⁹. Podľa Správy o sociálnej situácii z roku 2012 je mnoho detí v starostlivosti sociálnej kurately z toho dôvodu, že odmietanie školskej dochádzky vzrástlo medziročne o 493 detí a dosiahlo počet 8479 detí. (MPSVaR 2013b: 72).

Návrh novely zákona o rodičovskom príspevku (v súčasnosti predložený na rokovania v parlamente) umožňuje, aby rodičovský príspevok podliehal inštitútu osobitného príjemcu (obci alebo inému subjektu), ktorý rozhodne o výdavkoch rodiny. V návrhu sa tiež zavádza zákaz nároku na rodičovský príspevok rodičovi, ktorý už má malé dieťa a zveril ho do starostlivosti ďalšej osobe, ktorá už naňho rodičovský príspevok poberá. (NR SR Tlač 0650 2013)

Pokiaľ ide o určovanie oprávnenosti na dávku v hmotnej núdzi, rodičovský príspevok sa považuje v plnej miere za príjem. Toto opatrenie je zamerané na podporu práce ako zdroja príjmu pred rodičovstvom. Uvedený prístup logicky vedie k znevýhodneniu

²⁸ V novele sa pôvodne žiadalo, aby rodičia, ktorí boli pred narodením dieťaťa zamestnaní, dostávali počas prvých dvoch rokov rodičovskej dovolenky 260 EUR a počas tretieho roka 160 EUR. Nezamestnaní rodičia mali dostávať 160 EUR počas celého obdobia troch rokov. Uvedená suma je pod hranicou životného minima. Spomínaný návrh sa odôvodňoval pomocou zabezpečiť predošlú životnú úroveň tým, ktorí pred rodičovskou dovolenkou pracovali, a neuškodiť tým, ktorí nemali žiadny príjem z práce. MPSVaR sa po ukončení pripomienkového konania vzdalo úsilia vykonať plánované zmeny, pretože sa mu nepodarilo získať podporu návrhu zakázať príležitostnú prácu rodičov, ktorí sa starajú o dieťa, čo by viedlo k presunu časti príjemcov rodičovského príspevku do kategórie príjemcov príspevku na starostlivosť o dieťa financovaného z ESF. <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/289239-rodicovsky-prispevok-zostane-rovnaky-pre-vsetkych/>

²⁹ Absentérstvo v škole sa „rieši“ väčšinou represívnym spôsobom: pokutami, znížením alebo pozastavením vyplácania príspevkov alebo umiestnením detí do nápravno-výchovných zariadení. Chýba komplexný program sociálneho začleňovania pre deti, ktoré majú sklony k záškoláctvu.

chudobných rodín s malými deťmi, ktoré si zhoršili prístup k dávke v hmotnej núdzi a k príplatkom k dávke.³⁰ Táto a ďalšie regulácie systému pomoci v hmotnej núdzi, ktoré sťažujú súčasné poberanie dávky v hmotnej núdzi a rodičovského príspevku, vysvetľujú, prečo je na Slovensku medzi poberateľmi dávky v hmotnej núdzi len malá časť rodín s deťmi. Svetová banka 2012: 8)

- *Prídavok na dieťa*

Poskytovanie prídavku na dieťa prešlo v posledných dvoch desaťročiach výraznými zmenami. V 90. rokoch 20. storočia prestali byť prídavky na deti univerzálne a prestali sa zvyšovať s počtom detí v rodine. Začali byť zacielené na rodiny s nízkym príjmom a ich výška závisela od veku dieťaťa. V prvom desaťročí 21. storočia sa do systému vrátila univerzálnosť, ktorá sa spojila so zacielením (príplatky pre deti z rodín s nízkym príjmom) a závislosťou od veku dieťaťa. Súčasný systém prídavkov na deti je výsledkom zásadnej reformy. Zákomom 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa sa zrušila progresívnosť prídavku vzhľadom na vek dieťaťa a zákonom 281/2002 Z. z. sa stanovili príplatky na dieťa, ktoré pokračuje vo vzdelávaní. Zákomom sa zrušili príplatky k prídavku na dieťa pre domácnosti s nízkym príjmom a zaviedla sa rovnaká suma pre všetky deti.³¹

Od januára 2004 je prídavok na dieťa univerzálna a najrozsiahljšia sociálna podpora zo strany štátu, ktorá nie je podmienená príjmom. Prídavok na dieťa predstavuje paušálnu sumu do veku 16 rokov (do 18 rokov v prípade dieťaťa s dlhodobými zdravotnými problémami a do veku 25 rokov, ak je dieťa študentom v dennej forme alebo je postihnuté). Znamená to, že deti (mladiství vo veku do 18 rokov), ktoré ukončili vzdelávanie a sú nezamestnané, nárok na prídavok na dieťa nemajú.³² Starobní a invalidní dôchodcovia, ktorí vychovávajú dieťa, majú od roku 2007 nárok na príplatok k prídavku na dieťa vo výške 10 EUR na kompenzáciu za to, že nemajú nárok na daňový bonus na dieťa.

Prídavok na dieťa už tradične v prípade zanedbania školskej dochádzky podlieha sankcii. V takomto prípade možno výplatu prídavku na dieťa pozastaviť a poslať na účet „osobitného príjemcu“ (viac v časti 2.2.4).

Prídavok na dieťa je v posledných rokoch pravidelne valorizovaný, hoci jeho valorizácia nie je právne záväzná. Pre domácnosti s nadpriemerným mesačným príjmom je jeho mesačná výška skromná, avšak pre domácnosti, ktoré sú príjemcami pomoci v hmotnej núdzi, je to výrazná pomoc. V roku 2012 sa prídavok na dieťa vyplácal viac ako 1, 156 miliónu detí a celkovo sa na jeho financovanie vyplatilo 316,5 milióna EUR. Svetová banka odporúča zväžiť posudzovanie príjmu pri prídavku na dieťa, zacieliť celý systém viac na deti z chudobnejších rodín a „presmerovať prostriedky na rodinné dávky do systému pomoci v hmotnej núdzi a zvýšiť tak pokrytie a štedrosť dávky v hmotnej núdzi bez zvyšovania celkových výdavkov na sociálnu podporu“. (Svetová banka 2012: 5) Uvedené odporúčanie sa neprijalo

³⁰ Svetová banka hovorí o „neúmyselnom následku“ návrhu politiky, avšak dôvodové správy k zákonom o dávke v hmotnej núdzi a verejná kritika politikov na vrub tých, pre „ktorých je maternica výrobným prostriedkom“, naznačujú, že oprávnenosť na dávku v hmotnej núdzi je stanovená týmto spôsobom úmyselne. (<http://www.mecem.sk/rpa/?id=human&show=22357>)

³¹ Časť usparených finančných prostriedkov sa využila na daňový bonus na dieťa pre pracujúcich rodičov. Ďalšia časť sa využila na financovanie takzvaných motivačných štipendií, ktoré predstavovali príspevok k dávke v hmotnej núdzi v prípade dokumentovanej snahy dieťaťa o zlepšenie študijných výsledkov.

³² Ak žijú v jednej domácnosti s rodičmi, nemajú nárok na samostatnú dávku v hmotnej núdzi, kým nedosiahnu vek 25 rokov.

z niekoľkých dôvodov, počnúc úvahami o vyšších administratívnych nákladoch potrebných na posudzovanie príjmu až po politickú neochotu zvýšiť dávku v hmotnej núdzi v prípade poberateľov, ktorí si ju „nezaslúžia.“

- *Príspevok pri narodení dieťaťa*

Príspevok pri narodení dieťaťa sa vypláca pri narodení dieťaťa rodičom s trvalým pobytom v Slovenskej republike.³³ Aby sa nepodporovali tehotenstvá mladistvých motivované finančnými dôvodmi, na nárok na príspevok existuje veková hranica matky. Matky mladšie ako 16 rokov na príspevok nárok nemajú; nárok v prípade matiek od 16 do 18 rokov závisí od rozhodnutia súdu, ktorý im udelí rodičovské práva. Nárok nemajú ani matky, ktoré sa nezúčastňovali preventívnych prehliadok u gynekológa. To isté sa týka matiek, ktoré sa v minulosti dieťaťa vzdali. Pri každom dieťati sa vypláca jednorazová suma 151,37 EUR, v prípade narodenia troch alebo viacerých detí (alebo pri narodení dvoch dvojčiek v priebehu dvoch rokov) sa táto jednorazová suma zvyšuje o 50 % na každé dieťa.

- *Príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa*

Solidarita s rodinami s deťmi sa od januára 2007 posilňuje zavedením univerzálneho príplatku k príspevku pri narodení prvého dieťaťa. V roku 2009 sa aj napriek hospodárskej kríze nárok na príplatok rozšíril aj na druhé a tretie dieťa v rodine. Uvedený krok sa čiastočne vykonal ako protikrizové opatrenie, ktoré malo pomôcť zachovať životnú úroveň a kúpnu silu rodín s deťmi. Rovnako ako v prípade príspevku pri narodení dieťaťa je nárok na príplatok podmienený vekom matky. Príplatok sa nevypláca matkám, ktorých dieťa sa narodilo mimo Európskej únie a ktoré neboli poistené 12 mesiacov.

Jednorazová suma príplatku (678,49 EUR) na každé dieťa nebola valorizovaná od jeho zavedenia. Súčasná novela zákona o príspevku pri narodení dieťaťa a o príplatku k príspevku pri narodení dieťaťa (o ktorej sa v súčasnosti rokuje v parlamente) navrhuje zlúčenie príspevku a príplatku do jednej dávky. Malo by to zjednodušiť proces podávania žiadosti a znížiť administratívne výdavky pre obe strany tohto procesu.

2.2.2. Rovnováha medzi univerzálnymi a cieľovými dávkami

Rodinné dávky na Slovensku majú univerzálny charakter. Existujú však snahy vniesť aj do rodinnej politiky zásadu zásluhovosti (úhrnu dôb poistenia) a poskytovať väčšiu podporu matkám/rodičom s dostatočnými pracovnými skúsenosťami. Zdá sa, že toto úsilie je silnejšie ako politická vôľa zvýšiť zacielenie rodinných dávok na rodiny s nízkym príjmom a znevýhodnené rodiny. Daňou za univerzálnosť rodinnej politiky štátu sú nižšie dávky (rodičovský príspevok, prídavok na dieťa), ktoré nedostačujú na to, aby sa deti dostali z chudoby.

V zásade z právneho hľadiska neexistuje zákaz zlučovania univerzálnych a cieľových dávok. Existuje však obmedzenie vytvorené veľmi nízkou hranicou nároku na získanie podpory a pravidlami na výpočet príjmu domácnosti stanovenými v zákone o pomoci v hmotnej núdzi. Podľa týchto pravidiel predstavuje prídavok na dieťa jedinú

---

³³ V posledných rokoch sa matkám s trvalým pobytom v Slovenskej republike rodí čoraz viac detí mimo územia Slovenska. V rokoch 2011 a 2012 sa 5691 (9,35 %) a 5374 (8,8%) zo všetkých detí, ktoré sa narodili matkám s trvalým bydliskom na Slovensku, narodilo v zahraničí. Tieto matky môžu žiadať o príspevok pri narodení dieťaťa a o príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa v prípade, že o podobný príspevok nežiadajú v hostiteľskej krajine.

univerzálnu dávku v rámci rodinnej politiky, ktorú možno v plnej miere a jednoduchým spôsobom zlučovať s cieľovými dávkami systému pomoci v hmotnej núdzi (dávky v hmotnej núdzi) a zvýšiť tak príjem rodiny, pretože prídavok na dieťa sa pri určovaní oprávnenosti na dávku v hmotnej núdzi neráta ako príjem. Na druhej strane, celý príspevok pri narodení dieťaťa, príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa a 75 % rodičovského príspevku sa pri určovaní nároku na dávku ako príjem rátajú. V dôsledku uvedenej skutočnosti chudobné rodiny s novorodencami vo väčšine prípadov nie sú oprávnené na poberanie dávky v hmotnej núdzi a nemôžu získať postavenie príjemcov pomoci v hmotnej núdzi, ktoré im dáva nárok na bezplatné MŠ, stravu a školské potreby v rámci MŠ a v škole. Často sú len niekoľko eur nad (veľmi nízkou!) hranicou oprávnenosti, čo je výsledkom univerzálneho príspevku pri narodení dieťaťa a podobne. Pre uvedenú situáciu tak chudobné rodiny s deťmi nemajú nárok na cieľové dávky. Podľa hodnotenia odborníkov táto situácia prispieva k nízkemu podielu rómskych detí vo MŠ (Salner 2013).

Ďalším problémom v prístupe k cieľovým dávkam je rozdielna výška nároku v prípade domácností s rozdielnym sociálno-hospodárskym postavením ich členov, ktoré súvisí s podmienenosťou príspevkov k základným dávkam.³⁴ Príspevky za (pravidelnú) školskú dochádzku sa započítavajú do celkovej výšky dávky v hmotnej núdzi (hranica oprávnenosti) len od januára 2013. To je ďalší dôvod, pre ktorý veľké rodiny, ktoré poberajú rodičovský príspevok, nie sú oprávnené na pomoc v hmotnej núdzi, hoci bol ich príjem nižší ako celková výška dávky a príspevkov.

Ako možno pozorovať, cieľový prístup s veľmi nízkou hranicou oprávnenosti nevyhnutne vyvoláva rozdiely a napätie nielen medzi daňovými poplatníkmi a ľuďmi, ktorí poberajú dávky, ale aj medzi chudobnými, ktorí majú či nemajú nárok na dávku. Zdá sa, že cieľové programy v školách (poskytovanie stravy, školských pomôcok a štipendií) často zväčšujú rozdiely v školách a vedú k stigmatizácii a segregácii detí začlenených do programov.³⁵

2.2.3. Primeraná životná úroveň rodín nezamestnaných s deťmi

Primeranosť systému pomoci v hmotnej núdzi patrí na Slovensku k prehliadaným častiam sociálnej ochrany. Síce sú zdokumentované vysoké úrovne výrazného materiálneho nedostatku v rodinách, ktoré sú závislé od dávky v hmotnej núdzi alebo od rodičovského príspevku ako od svojho jediného príjmu (Rozvojový program OSN 2005, 2012, Svetová banka 2011), chýba však politická vôľa na zlepšenie primeranosti dávok v hmotnej núdzi. Dávky v hmotnej núdzi sú výrazne nižšie ako životné minimum a hranica chudoby podľa EU SILC.³⁶ Dôsledky nedostatočnej výšky dávok, predovšetkým neschopnosť žiť bežným spôsobom života, dodržiavať hygienické normy a normy čistoty, uprednostňovanie príležitostnej práce namiesto pravidelnej dochádzky do školy, priestupky voči zákonu, krádeže potravín, dreva a ďalších vecí, negatívne ovplyvňujú život miestnych komunít a podporujú nedôveru, stereotypy a morálne vylúčenie rodín závislých od dávok v hmotnej núdzi.

K sociálnej ochrane sa pristupuje predovšetkým ako ku zdroju možnej demotivácie k práci a k predmetu zneužívania. Toto stanovisko prevládalo v reformách systému pomoci v hmotnej núdzi, ktoré začali v roku 1998 a kulminovali schválením zákona

³⁴ Príspevok na bývanie sa obyčajne nezapočítava do sumy, ktorou sa vymedzuje oprávnenosť na posudzovanie príjmu domácností žijúcich v nezdokumentovaných obydliach, domácnosti, ktoré sú dlžníkmi na nájmomnom a podobne.

³⁵ Existuje niekoľko prípadových štúdií, ktoré podporujú toto tvrdenie.

³⁶ Podľa prieskumu EU-SILC 2012 bola v roku 2011 hranica chudoby pre jednočlennú domácnosť 346 EUR. Výška životného minima pre jednočlennú domácnosť bola 189,93 EUR.

599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi. Spomínaný zákon prešiel niekoľkými novelami, avšak jeho pôvodný zámer a koncepcia sa zachovali.

V zákone o pomoci v hmotnej núdzi sa stanovujú pevné výšky základných dávok pre šesť kategórií domácností. Rozlišujú sa v ňom tri kategórie domácností podľa počtu detí: bezdetná domácnosť, domácnosť s jedným alebo najviac štyrmi deťmi a domácnosť s viac ako štyrmi deťmi. Každá kategória dostáva pevnú výšku dávky bez ohľadu na počet detí.

Vývoj základnej dávky v hmotnej núdzi pre vymedzené kategórie domácností (v EUR)						
	Jednotlivec			Dvojica		
	Bez detí	1 až 4 deti	5 a viac detí	Bez detí	1 až 4 deti	5 a viac detí
2008	58,43	109,54	159,34	101,58	150,04	201,16
2009	60,5	115,1	168,2	105,2	157,6	212,3
2013	60,5	115,1	168,2	105,2	157,6	212,3
2014 (návrh)	61,6	117,1	171,20	107,20	160,40	216,10

Zdroj: www.upsvar.sk; www.nrsr.sk Tlač 0648/2013

Existuje niekoľko príplatkov k základnej dávke v hmotnej núdzi, oprávnenosť na ktoré závisí od rôznych podmienok. Najrozšírenejší je nárok na *príspevok na zdravotnú starostlivosť* vo výške 2 EUR mesačne. Táto suma sa násobí počtom členov domácnosti a poberá ju väčšina domácností príjemcov. V navrhovanej novele zákona (o ktorej sa v súčasnosti rokuje v parlamente) sa tento príspevok ruší.

Ďalším dôležitým príspevkom k základnej dávke je *príspevok na bývanie*. Jeho výška je 55,8 EUR pre jednočlennú domácnosť a 89,2 EUR pre dvojicu alebo viacčlennú domácnosť. Podmienky na poberanie príspevku na bývanie sú prísne a spĺňa ich sotva 50 % domácností v rámci systému pomoci v hmotnej núdzi. Výška príspevku sa nevalorizovala už 5 rokov a nesúvisí s výškou výdavkov na bývanie.

Aktivačný príspevok a *ochranný príspevok* (oba vo výške 63,07 EUR) predstavujú príspevky k základnej dávke a pôvodne mali byť určené pre všetkých, ktorí boli ochotní vyvíjať aktivitu (alebo mali závažné zdravotné problémy, ktoré im v tom bránili). Množstvo príležitostí na aktiváciu je limitované vzhľadom na rozličné právne (existuje právny zákaz opakovanej alebo príliš dlhej účasti v aktivačnom programe) a finančné obmedzenia. V súčasnosti je počet poberateľov aktivačného príspevku podstatne nižší ako v prvých rokoch uplatňovania zákona. Možnosť poberať ochranný príspevok je tiež nižšia. Od januára 2013 má príspevok dve úrovne. Je o polovicu nižší pre tých, ktorí majú zdravotné problémy dlhšie ako 30 dní. Aktivačný a ochranný príspevok neboli valorizované už niekoľko rokov a ich valorizácia sa ani neplánuje.

Príspevok za plnenie povinnej školskej dochádzky (17,20 EUR) je určený pre školákov, ktorí ešte neukončili povinnú školskú dochádzku. Uvedený príspevok možno odobrať v prípade, ak má dieťa 15 a viac neospravedlnených hodín. V navrhovanej novele zákona sa stanovuje aj možnosť odobrať príspevok tiež v prípade „porušovania školského poriadku“. Nejednoznačnosť tohto ustanovenia vyvolala kritické diskusie.

Do systému pomoci v hmotnej núdzi patria aj príspevky ako *príspevok v tehotenstve* a *príspevok rodičom dieťaťa do jedného roku veku* (oba vo výške 13,5 EUR). Uvedené príspevky boli určené na ochranu pred zlou výživou a hladom.³⁷ V navrhovanej novele

³⁷ Uznávajú sa ničivé účinky hladu a zlej výživy na vývin a kognitívne schopnosti dieťaťa (UNICEF, WHO, Svetová banka: *Úrovne a trendy zlej výživy detí* 2012) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0141:FIN:SK:PDF>

zákona sa oba rušia. Vďaka účasti MVO v pripomienkovom konaní existuje šanca zachovania tejto podpory tehotných žien a malých detí.

Navrhovaná valorizácia základnej dávky v hmotnej núdzi v rámci novely predloženej parlamentu je aj výsledkom pripomienkového konania a mobilizácie MVO v tomto procese. Spomínaná valorizácia nebude kompenzáciou 8,7-percentnej valorizácie príspevkov z dôvodu inflácie od roku 2009. Navyše, z dôvodu zrušenia príspevku na zdravotnú starostlivosť bude celková výška základnej dávky nižšia ako v súčasnosti.

Navrhovaná novela systému pomoci v hmotnej núdzi sa výrazne inšpirovala takzvanou rómskou reformou, ktorú vypracoval splnomocnenec vlády pre rómske komunity.³⁸ Podľa NPR 2013 a SSR 2013, má nový zákon zlepšiť cielenosť, zásadu zásluhovosti a ocenenie tých, ktorí sa pokúšajú zohnať si „slabo platenú prácu“, alebo tých, ktorí sa „aktivizujú“. Je pravda, že návrh novely rozširuje príležitosti na poberanie aktivačného príspevku v prípade domácností s nízkym príjmom a zmierni tak závažnosť príjmovej chudoby v domácnostiach pracujúcich chudobných. Príspevky na bývanie však so zvýšením počtu príjemcov predstavujú jediné zlepšenie ochrany chudobných domácností.

Novelu vo veľkej miere kritizovali za zavedenie podmienky workfare, pokiaľ ide o nárok na základnú dávku v hmotnej núdzi. Sankcie vo výške 60 EUR za každú dospelú osobu v domácnosti, ktorá odmietne pracovnú ponuku („účasť na menších obecných službách“), budú mať negatívny vplyv na živobytie všetkých členov domácnosti vrátane detí. V novele sa zavádzajú aj ďalšie možnosti zníženia (už aj tak nízkych a neprimeraných) dávok v hmotnej núdzi. Obsahuje návrh odčítať pokuty za porušovanie verejného poriadku v obci z dávok v hmotnej núdzi. Odňatie dávok zatiaľ nie je možné.

Zníženie dávok z dôvodu neprimeraného správania rodičov (alebo nevhodného správania detí v škole a ich absentérstva) bez zhodnotenia následkov tohto kroku pre blahobyt dieťaťa je v rozpore s myšlienkou odporúčania Komisie, v ktorom sa žiada o obozretnosť „pri podmieňovaní rodinných dávok správaním rodičov alebo školskou dochádzkou detí a vyhodnotenie možných negatívnych dôsledkov takýchto opatrení“. (Komisia 2013: 6) Niekoľko MVO je presvedčených, že táto novela bude porušovaním práv detí a že novelizovaný zákon o pomoci v hmotnej núdzi by sa mal predložiť Ústavnému súdu alebo Európskemu súdu pre ľudské práva.³⁹

- Primeraná životná úroveň rodín osamelých rodičov

Dôležitým ochranným inštitútom pre deti z rodín osamelého rodiča je náhradné výživné. Zákon 452/2004 Z. z. o náhradnom výživnom platí od januára 2005. Reguluje poskytovanie náhradného výživného zo strany štátu prostredníctvom ÚPSVaR na zabezpečenie podpory na živobytie pre oprávnené osoby v prípade, že osoby, ktoré majú voči nim vyživovaciu povinnosť, si uvedenú povinnosť neplnia. Zákonom 201/2008 Z. z. sa nárok na náhradné výživné rozšíril aj na deti, v prípade ktorých

³⁸ „Rómska reforma“ bola vypracovaná osobitne a bez toho, aby sa opierala o Národnú stratégiu pre integráciu Rómov. Má prevažne represívny disciplinárny charakter. Vyžaduje plnú mieru podmienenosti dávok v hmotnej núdzi.

³⁹ Slovenské národné stredisko pre ľudské práva vyjadruje aj názor, že finančné sankcie – zníženie dávok v hmotnej núdzi vyústi do „zhoršenia blahobytu dieťaťa a jeho životnej úrovne, bude mať negatívny dosah na jeho duševný a telesný rozvoj a že ide o evidentné porušenie zákona o rodine a Dohovoru OSN o právach dieťaťa a ich hlavných cieľov“. (SNSLP 2013: 76/77)

sirotsky dôchodok nedosahuje 30 % životného minima.⁴⁰ Touto revíziou sa zvýšil počet detí, ktoré poberajú náhradné výživné: podľa MPSVaR (2013b) v roku 2012 poberalo výživné 12 518 detí. Je to takmer trikrát viac ako v roku 2005.

2.2.4. Vecné dávky

Deťom v hmotnej núdzi sa poskytujú tri najrozšírenejšie vecné dávky.

Prvou je nahradenie peňažných dávok vecnými dávkami prostredníctvom *inštitútu osobitného príjemcu*. Inštitút osobitného príjemcu poberá prídavok na dieťa a dávky v hmotnej núdzi určené pre domácnosť v hotovosti, rozhoduje o výdavkoch domácnosti a dodáva jej potraviny a ďalšie potrebné veci. Inštitút osobitného príjemcu zasahuje do výdavkov domácnosti v prípade zanedbávania dieťaťa. Zriadenie inštitútu do veľkej miery závisí od miestnych administratívnych kapacít a ochoty spolupracovať s rodinami, ktoré sú spravidla dlžníkmi na nájmom, a zabrániť odobratiu dieťaťa rodine a jej vystaňovaniu. Podľa údajov ÚPSVaR bol v prvej polovici roku 2013 počet osôb, ktoré pokrýval inštitút osobitného príjemcu, v priemere 11 – 12 tisíc. Počet detí sa nešpecifikoval. Pre porovnanie, v roku 2003 poberal prídavok na dieťa osobitný príjemca v prípade priemerne 1858 detí a v roku 2005 išlo o prídavok na 6840 detí.⁴¹ Nie je zrejmé, či rastúci počet detí/osôb, ktoré využívajú služby inštitútu osobitného príjemcu, je dôkazom zlepšenia ochrany zraniteľných rodín s deťmi zo strany obce, dôkazom vyostrejúcej sa zraniteľnosti domácností žijúcich z dávky v hmotnej núdzi alebo oboch skutočností. V hodnotiacej štúdii (Bodnárová 2012) sa naznačuje, že inštitút je účinný nástroj sociálnej ochrany predovšetkým v spojení s terénnou sociálnou prácou.

V zariadeniach MŠ a na základných školách (ktoré poskytujú stupne vzdelania ISCED 1 a 2) sa deťom z rodín s nízkym príjmom poskytujú dva druhy vecných dávok: bezplatná strava a školské potreby. Oba druhy dávok sa zaviedli s cieľom zvýšiť motiváciu chudobných detí k povinnej školskej dochádzke. Oprávnenosť na oba programy je od januára 2006 založená na posudzovaní príjmu domácnosti a závisí aj od podielu žiakov z rodín, ktoré sú príjemcami pomoci v hmotnej núdzi, v danej škole. Deti sú ako jednotlivci oprávnené v prípade, že pochádzajú z rodín, ktoré sú príjemcami pomoci v hmotnej núdzi, alebo z rodín s príjmom nižším, ako je životné minimum.⁴² Od roku 2006 majú nárok na účasť v programe všetky deti v škole, ak pochádza z domácností s nízkym príjmom minimálne 50 % detí. Táto podmienka čiastočne zmierňuje stigmatizáciu ako následok uvedených programov. Podľa kritérií oprávnenosti sa podporujú aj deti z rodín dôchodcov a pracujúcich chudobných v prípade, že príjem domácnosti je nižší ako životné minimum. Hranica oprávnenosti je však stále veľmi nízka a deti sú z programu vylúčené hneď, ako sa trocha zlepši ekonomická situácia v rodine.

- Bezplatná strava

Tento program sa oficiálne nazýva „dotácia na podporu výchovy k stravovacím návykom“. V roku 2012 dostávalo v materských a základných školách bezplatnú stravu mesačne priemerne 79 406 detí. Bolo to o 891 detí menej ako v roku 2011 a uvedený údaj predstavuje 14,5 % detí zapísaných do materských a základných škôl. Program bezplatnej stravy je najrozšírenejší v oblastiach s vysokou nezamestnanosťou a veľkým podielom domácností poberajúcich dávky v hmotnej núdzi.

⁴⁰ Sirotsky dôchodok vychádza od reformy zákona o sociálnom poistení v roku 2003 v plnej miere zo zásady úhrnu dôb poistenia.

⁴¹ (MPSVaR 2006: Správa o sociálnej situácii obyvateľov Slovenska.

⁴² Keďže výška dávky v hmotnej núdzi nezávisí od počtu závislých detí v domácnosti, priepasť medzi životným minimom a dávkou v hmotnej núdzi rastie s rastúcim počtom detí v rodine. Životné minimum je výrazne nižšie ako hranica chudoby založená na štatistike EU-SILC (pozri napríklad: Kusá et al. 2012)

- Školské potreby

Program bezplatných školských potrieb (zošitov, pomôcok) pokrýva väčšie množstvo žiakov ako program bezplatnej stravy: priemerne 89 516 žiakov. Školské potreby sa poskytujú deťom dvakrát ročne. Oba programy sa financujú zo štátneho rozpočtu.

- Bezplatný vstup na športoviská a do centier záujmovej činnosti pre mládež

Bezplatný vstup na športoviská a do centier záujmovej činnosti pre mládež možno považovať za istý druh vecných dávok. Na Slovensku existuje dlhodobá tradícia verejného financovania centier voľného času a mládežníckych centier na základe počtu účastníkov. Účasť detí v hmotnej núdzi sa reguluje len od roku 2008. V článkoch 114 – 116 zákona 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školského zákona) sa vymedzuje, že zriaďovateľ centra voľného času, školského klubu alebo iného zariadenia pre deti a mládež môže oslobodiť deti z domácností poberajúcich dávky v hmotnej núdzi od platenia členských poplatkov. Obce ako zriaďovatelia zariadení voľného času pre deti musia vymedziť reguláciu platenia, zníženia poplatkov alebo oslobodenia od nich prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia. Ústredná evidencia počtu detí z domácností, ktoré sú príjemcami dávok v hmotnej núdzi a ktoré majú bezplatný prístup k zariadeniam voľného času pre deti a mládež, nie je k dispozícii. Možno očakávať, že v tejto súvislosti zrejme existujú veľmi rozdielne predpisy a že mnoho obcí zrejme neschválilo všeobecne záväzné nariadenia.

Nedávna zmena vo financovaní voľnočasových aktivít detí a mládeže môže mať na prístup chudobných detí k týmto aktivitám protichodný účinok: dotácie nesmerujú na priamu podporu detských a mládežníckych centier (na základe počtu zapísaných účastníkov) ale do obcí, ktoré rozhodnú o rozdelení dotácie. Existujúce centrá majú podozrenie, že im hrozí nebezpečenstvo nedostatočného financovania a prepustenie personálu.⁴³

Dotované dovolenky pre znevýhodnené deti organizujú centrá voľného času a záujmové centrá, ako aj MVO, charitatívne organizácie a oddelenia pre ochranu detí a sociálnu kuratelú na úradoch PSVaR. Dotácie pochádzajú z verejných zdrojov (grantové schémy ministerstva školstva a ministerstva práce, grantová schéma úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity alebo z rozličných charitatívnych fondov a od súkromných sponzorov). Štatistické údaje o počte znevýhodnených detí, ktoré sa zúčastnili na dotovaných dovolenkách, nie sú k dispozícii.

2.2.5. Otázka stigmatizácie a nízkej miery poberania dávok

Reformy sociálnej pomoci v rokoch 1998, 2002 a 2003 zmenili slovenský systém pomoci v hmotnej núdzi na reziduálny typ sociálnej ochrany. Úsilie zvýšiť adresnosť sa spájalo s cieľom ochrániť systém sociálnej pomoci pred údajným príživníctvom a zneužívaním. V rámci systému pomoci v hmotnej núdzi sa poskytuje podpora len domácnostiam bez príjmu alebo s veľmi nízkym príjmom. Poskytovaná podpora je tiež veľmi nízka, často je výrazne pod hranicou životného minima a znemožňuje príjmom udržať si dôstojnú životnú úroveň. Dávky v hmotnej núdzi len ťažko postačujú na uspokojenie základných potrieb. Dlhodobejší život z dávok ešte zhoršuje zúfalé podmienky rodín a skôr či neskôr vedie k sociálnemu vylúčeniu. Vysoká miera nezamestnanosti Rómov ide v niektorých regiónoch ruka v ruke s prevládaním rómskej populácie medzi príjemcami pomoci v hmotnej núdzi. Systém pomoci v hmotnej núdzi a programy bezplatných školských potrieb a stravy, ktoré s ním súvisia, si preto verejná mienka zvykne spájať s Rómami a občas sa aj vnímajú ako vytvorené výlučne pre Rómov. V spoločnosti s vysokou mierou etnických stereotypov

⁴³ <http://www.sme.sk/c/6816575/centra-volneho-casu-zanikaju-ministerstvo-mozno-zakon-upravi.html>, <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/293037-k-zaciatku-skolskeho-roka-zaniklo-16-centier-volneho-casu/>

a predsudkov voči Rómom môže táto skutočnosť viesť k stigmatizácii systému pomoci v hmotnej núdzi a k nižšej miere poberania dávok zo strany nerómskeho obyvateľstva. Avšak podľa skúseností z terénu je hlavnou príčinou nižšej miery poberania dávok zrejme nedostatočná informovanosť, chýbajúci individuálny prístup ku klientom a odrádzajúci prístup pracovníkov úradov práce.⁴⁴

- *Odporúčanie:* Jednou z najnaliehavejších potrieb je znovu založenie systému dávok sociálnej pomoci na dôkladnom posúdení minimálnych životných štandardov všetkých členov domácnosti tak, aby dávky mohli zabezpečiť skromný, ale dôstojný život všetkých členov domácnosti a ich základnú integráciu do spoločnosti.

3. Prístup k cenovo dostupným kvalitným službám

Slovensko má obrovské nedostatky vo všetkých druhoch základných služieb. Existujú problémy s prístupnosťou a cenovou dostupnosťou predškolskej starostlivosti a bývania, obrovský problém s nadmernou záťažou učiteľov, sociálnych pracovníkov a pracovníkov oddelení sociálnej kurately a sú tu aj závažné problémy týkajúce sa nedostatku finančných prostriedkov vo všetkých sektoroch. Problémy s riadením presakujú do väčšiny oblastí: ambície ústrednej vlády môžu naraziť na neochotu a nedostatok odborných kapacít na obecnej úrovni, ktorá má právomoc rozhodovať o základných otázkach, ako je bývanie, MŠ a ďalšie služby pre deti vrátane desegregačných programov.

3.1. Výchova a starostlivosť v ranom veku

Podiel starších detí zapísaných do predškolských zariadení je nižší ako priemer EÚ. Tento stav potvrdzujú aj administratívne údaje o materských školách. Dvojročné deti navštevujú materskú školu len veľmi zriedkavo.⁴⁵ V časti 2. 1. 3. sa poukázalo na to, že od 80. rokov 20. storočia dominuje politický názor, že pre vývin detí mladších ako tri roky je najpriaznivejšia osobná starostlivosť rodičov. Tento politický názor viedol k podporovaniu relatívne štedrých rodinných dávok a politické opatrenia, ktoré podporovali prístup k MŠ, mali obmedzený rozsah.

Podľa prieskumu EU SILC 2010 nebola do žiadnej z foriem MŠ zapojená viac ako štvrtina detí veku 3 – 6 rokov. Pokiaľ ide o deti mladšie ako 3 roky, takmer všetky sú v neoficiálnej starostlivosti, oficiálne zariadenia navštevovali v danom školskom roku len 3 % z nich (všetky denne). Verejné zariadenia MŠ pre deti mladšie ako tri roky takmer neexistujú a nejestvuje ani právny rámec pre túto sociálnu službu.

V poslednej dobe sa vzhľadom na zvýšenú pôrodnosť a väčšie skupiny detí v predškolskom veku dostáva MŠ znova do popredia. Ďalším podnetom na zväčšenie politického významu vzdelávania a starostlivosti o deti sú prehlbujúce sa ťažkosti a zlé výsledky v škole u detí z chudobných domácností, najmä rómskych, ktoré nenavštevovali materské školy a nezúčastňovali sa na predškolskom vzdelávaní. V rokoch 2007 až 2009 sa podiel znevýhodnených žiakov s absolvovaným predškolským vzdelávaním postupne zvyšoval. (Kriglerová et al 2010)

⁴⁴ Uvedené skutočnosti sú bežnými zisteniami z rozhovorov s príjemcami pomoci v hmotnej núdzi, ako aj z diskusií na konferenciách Slovenskej siete proti chudobe, ktorých sa príjemcovia pomoci v hmotnej núdzi často zúčastňujú.

⁴⁵ Zníženie vekovej hranice detí v materských školách o deti od 2 rokov v 90. rokoch minulého storočia bolo reakciou na zrušenie detských jasí.

Podpora prístupu detí z domácností s nízkym príjmom k materským školám začala byť systematickejšia až v poslednom desaťročí. V rokoch 2004 až 2006 sa začali bezplatne podávať jedlá deťom všetkých vekových kategórií z rodín, ktorých príjem je nižší ako životné minimum. Na základe školského zákona (245/2008 Z. z.) je predškolské vzdelávanie bezplatné pre všetky deti z rodín v hmotnej núdzi po celú dobu dochádzky. Rodiny s malými deťmi však veľmi často nie sú príjemcami dávok v hmotnej núdzi⁴⁶ a aj keď je ich príjem veľmi blízko životnému minimu alebo je nižší, musia platiť poplatky za materskú školu. Požadovaný mesačný poplatok 15 EUR je pre tieto rodiny príliš vysoký. Oslobodený od poplatkov je pre všetky deti len posledný rok pred zápisom do školy.

Existuje niekoľko dôvodov, pre ktoré sa rómske deti, najmä tie, ktoré pochádzajú z marginalizovaných komunít, na MŠ zúčastňujú len zriedkavo. O niektorých sme už hovorili v časti 2. 2. 2. Dve najpodstatnejšie hľadiská sú (a) zložitý prístup k materským školám a ich malá dostupnosť predovšetkým vo vidieckych oblastiach a (b) cenová nedostupnosť pre rodiny s nízkym príjmom. (Salner 2013)⁴⁷ Materiálne podmienky rodín v hmotnej núdzi im často nedovoľujú poslať deti do zariadení MŠ (nedostatok oblečenia, obuvi a ďalších potrieb na zabezpečenie pocitu dôstojnosti dieťaťa). V tomto prípade na účasť vo vzdelávaní nestačí samotné oslobodenie od poplatkov. To dôsledky finančných ťažkostí neodstráni.

Finančné požiadavky na zabezpečenie prístupnosti k MŠ boli zjavne hlavnou prekážkou iniciatív v tejto oblasti už pred finančnou krízou.⁴⁸ Vynútili si odchýlenie od pôvodného záväzku zlepšiť prístup najviac znevýhodnených detí k predškolskému vzdelávaniu a viedli k presadzovaniu programu takzvaného nultého ročníka pre deti, ktoré nemali kognitívne, motorické, jazykové a ďalšie zručnosti potrebné pre úspešné zvládnutie vzdelávacieho procesu (viac o programe nultého ročníka v časti 3.2).

Národná stratégia pre integráciu Rómov (2012) a Revidovaný národný akčný plán dekády začleňovania rómskej populácie, na ktorom je založená (2011), spôsobili obrat v strategických politických úvahách o význame MŠ pre úspech rómskych detí v škole. Predovšetkým pre tých, ktorí pochádzajú zo znevýhodneného prostredia, a pre tých, ktorých rodným jazykom je rómčina. Tieto deti nemajú príležitosť vzdelávať sa v rodnom jazyku, pretože Slovenská republika rómskym deťom právo vzdelávať sa v materinskom jazyku nezaručuje. Cieľ presadzovať prístup k MŠ sa znova objavil v politických dokumentoch (vrátane NPR 2013). Uplatňovanie stratégií a pridelenie zdrojov na uvedený cieľ sa presunuli do nového viacročného finančného rámca. Odvážne plány v tejto oblasti môže potlačiť aj skutočnosť, že predškolské vzdelávanie sa právne vymedzuje ako pôvodná kompetencia miestnych samospráv. Znamená to, že pri rozhodovaní o rozvoji MŠ majú posledné slovo obce.

Vo všeobecnosti sa uznáva, že rozšírenie prístupu k MŠ bude mimoriadne finančne náročné a nemožno ho realizovať bez využitia štrukturálnych fondov. Objavili sa úvahy o možnosti zmeniť predškolské vzdelávanie na povinné a zaručiť tak účasť rómskych detí. Splnomocnenec vlády pre rómske komunity presadzuje návrh povinného predškolského vzdelávania od troch rokov, ktoré má byť zamerané výlučne na deti z

⁴⁶ Vysvetlenie Svetovej banky týkajúce sa nízkeho podielu veľkých rodín v rámci systému pomoci v hmotnej núdzi sme už uviedli.

⁴⁷ Pre domácnosti s príjmom takmer rovnakým ako životné minimum je veľkou sumou aj 15 EUR, ktoré musia rodičia mesačne platiť za MŠ, ak nie sú poberateľmi dávky v hmotnej núdzi a preto oslobodení od poplatkov. Návšteve predškolského zariadenia vo vidieckych oblastiach s vysokou koncentráciou marginalizovaných skupín bráni aj obmedzenie verejnej dopravy (autobusov a vlakov) a chýbajúca bezplatná školská doprava.

⁴⁸ Na Slovensku sa úsporné opatrenia vo verejnom sektore prijali už pred finančnou a hospodárskou krízou ako súčasť uplatňovania maastrichtských kritérií prechodu na euro (2009).

„najrizikovejšieho“ prostredia. Je pravdepodobné, že tento zámer súvisí s plánovaným zákonom o sociálne vylúčených spoločenstvách, ktorý by sa mal pripravovať v roku 2014. Spomínaným zákonom sa bude regulovať aj prístup k MŠ a predpokladá sa, že by sa mohol stanoviť aj konkrétny režim, pokiaľ ide o účasť na predškolskomj vzdelávaní v prípade detí z najviac znevýhodnených komunít. Vo všeobecnosti možno povedať, že zriadenie nových tried v materských školách sa ďalej ponechá na „možnostiach zriaďovateľov“, ktorými sú podľa kompetenčného zákona v zásade obce.

3.2. Schopnosť systému vzdelávania nájsť východisko z bludného kruhu znevýhodnenia

Medzinárodné komparatívne prieskumy schopností študentov PISA naznačujú, že slovenský systém vzdelávania nie je pri vyrovnávaní vzdelávacích šancí detí z rozličného sociálno-hospodárskeho prostredia úspešný. Naopak, prispieva skôr k reprodukcii úrovne vzdelania rodičov. Vplyv rodiny, z ktorej žiak pochádza, na jeho školské výsledky, posilňuje niekoľko faktorov. Výrazný vplyv má vysoká miera stratifikácie slovenského vzdelávania a rozsiahle včasné rozdeľovanie žiakov do špecifických vzdelávacích prúdov (špeciálne školy, osemročné gymnáziá, výberové základné školy a triedy). (OECD 2010a, 2010b)

V súčasných politických dokumentoch (NPR 2012, 2013, Partnerská dohoda 2013) sa uznávajú negatívne dôsledky výrazných rozdielov v sociálno-ekonomickom a kultúrnom statuse (SECS) slovenských študentov a v skladbe študentov jednotlivých škôl, ktoré sa prejavujú v obrovských rozdieloch vo vedomostiach študentov z rôznych škôl, vrátane základných škôl. (Partnerská 2013). Tieto podmienky majú negatívny vplyv na školské výsledky a vyhliadky na vzdelanie študentov s horším SECS. Školské výsledky študentov so zlým SECS sú značne horšie v školách a triedach, kde uvedené postavenie prevláda a naopak.

Dokumentované priaznivé dôsledky politiky zameranej proti rozdeľovaniu žiakov do špecifických smerov vzdelávania a proti segregácii v iných krajinách doteraz nemajú výrazný vplyv na politiku v oblasti vzdelávania na Slovensku. Monitorovanie postupov integrácie a segregácie v rámci vzdelávania na Slovensku ukazuje, že napriek explicitnému zákazu diskriminácie a segregácie v školskom zákone postupy separácie a segregácie zamerané na deti so zlým hospodárskym, sociálnym a kultúrnym postavením a predovšetkým na rómske deti pretrvávajú. (Amnesty 2013, Hapalová – Kriglerová 2013, Verejná ochrankyňa 2013). Skrytá segregácia predstavuje vo vzdelávaní na základných školách na Slovensku závažný a chronický problém.⁴⁹

Okrem známeho problému špeciálnych škôl, ktoré majú tendenciu stať sa „útočiskom“ značného počtu žiakov s jazykovou bariérou, aj v rámci bežných škôl existujú rozličné formy segregácie rómskych žiakov. V školách s viacerými paralelnými triedami je časté sústreďovanie rómskych žiakov do jednej triedy a nerómskych do ďalších, čo veľmi často býva dôsledkom tlaku rodičov nerómskych žiakov. Program nultého ročníka by mal podporovať základné učebné a sociálne zručnosti, ktoré sú základom úspechu pri vzdelávaní. Spomínaný program, veľmi populárny medzi vedeniami škôl z dôvodu o 200 % vyššieho normatívu na žiaka, tiež vykazuje vplyvy segregácie. Žiaci po ukončení nultého ročníka spravidla nie sú zmiešaní s deťmi z bežných tried, ale pokračujú vo vzdelávaní oddelene. (Hapalová – Kriglerová 2013) Umiestnenie do nultého ročníka môže prispieť k nízkemu sebavedomiu a malým ambíciám detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a rómskych detí.⁵⁰

⁴⁹ <http://www.mecem.sk/rpa/?id=sita&lang=slovak&show=23431>

⁵⁰ <http://aktualne.atlas.sk/nulte-rocniky-mozu-romske-deti-aj-brzdit/slovensko/skolstvo/>

Ďalšou slabinou, ktorá je štrukturálnou súčasťou programu, je, že nultý ročník patrí do desaťročnej povinnej školskej dochádzky, čo môže skomplikovať ďalšie vzdelávanie žiakov, ktorí opakujú ročník.⁵¹ Nemožno ho považovať za riadnu náhradu vzdelávania v ranom detstve, pretože z hľadiska vývinovej psychológie sa u týchto detí stimulujú kognitívne schopnosti a osobný rozvoj príliš neskoro.

Kontroly štátnej školskej inšpekcie tiež odhaľujú⁵² nedostatky v rámci internej kontroly a hodnotiaceho systému jednotlivých škôl. Školy nemajú vymedzené stratégie a priority v oblasti sociálneho začleňovania a nástroje na hodnotenie ich realizácie. Učitelia venujú pozornosť najmä rozvoju kognitívnych zručností a pracovných návykov a výchova k tolerancii, spolupráci a podobne zostáva len okrajovou a náhodnou otázkou. Odvaha desegregovať je len veľmi malá. (Amnesty 2013)

Osobitná správa verejnej ochrankyne práv (2013b) tiež varuje pred porušovaním práva rómskych detí na riadne vzdelanie a na vzdelávanie v rodnom jazyku. Táto správa je založená na terénnom pozorovaní 21 škôl a dokumentuje skutočnosť, že ovládanie rómskeho jazyka ešte vždy nie je podmienkou na získanie miesta asistenta učiteľa. Rieši sa v nej aj nadpriemerný podiel rómskych detí v špeciálnych školách a špeciálnych triedach (a jednotlivo integrovaných žiakov) výrazne obmedzujúci šance na ďalšie vzdelávanie žiakov, ktorí tieto školy ukončia. Verejná ochrankyňa konštatuje, že sa porušujú práva veľkého počtu malých detí, ktoré často pochádzajú z veľmi chudobných rodín. (Verejná 2013b)⁵³

Pozorovania v školách naznačujú, že je len ťažko možné očakávať sociálne začleňovanie „zdola“ a na dobrovoľníckom základe. Slovenský systém vzdelávania trpí nedostatočným financovaním, preťaženosťou a slabými platmi učiteľov. V oblastiach s početnými rómskymi komunitami sú školy preplnené a vyučovanie prebieha na zmeny – nie je tam priestor ani kapacity na mimoškolské aktivity alebo tútorstvo.⁵⁴ Iniciatívy „zhora“ čiastočne brzdí vysoká úroveň predsudkov a nedostatočná solidarita s rómskou populáciou na jednej strane a spokojnosť s „príliš dobrými výsledkami“ v ukazovateli žiakov predčasne končiacich školskú dochádzku na strane druhej.⁵⁵

3.3. Zdravotná starostlivosť

Systém zdravotnej starostlivosti je na Slovensku pokrytý veľmi dobre. Prístup k zdravotnej starostlivosti má v zásade každý. Zdravotná starostlivosť sa financuje

⁵¹ Na základe slovenského školského zákona sa očakáva, že žiaci, ktorí dosiahnu vek 16 rokov, nemôžu zostať na základnej škole bez ohľadu na to, v ktorom ročníku sú. Táto požiadavka (ktorá sa pravdepodobne zaviedla s cieľom predchádzať šikanovaniu) vylučuje starších žiakov.

⁵² Správa o stave a úrovni výchovy a vzdelávania v školách a školských zariadeniach v SR v školskom roku 2011/2012

⁵³ Verejná ochrankyňa práv predložila túto správu národnej rade. Keď poslanci parlamentu schvaľovali program zasadnutia, hlasovali proti zaradeniu správy ochrankyne do programu. <http://romovia.sme.sk/c/6922670/ombudsmanka-poslanci-rezignovali-na-prava-deti.html>

⁵⁴ Pomer žiakov na jedného učiteľa na prvom stupni základnej školy je na Slovensku vyšší ako v mnohých ďalších krajinách EÚ-27. V roku 2011 to bolo 17 žiakov na učiteľa (12 žiakov na učiteľa v Rakúsku, Dánsku alebo Belgicku). Vysoký počet žiakov v triedach veľmi sťažuje individuálny prístup k nim. Táto situácia je odrádzajúca pre vynikajúcich, ako aj pre slabých žiakov a výrazne vedie k požiadavke na rozdeľovanie žiakov podľa výsledkov v škole. Súčasný minister školstva podporuje myšlienku, že súčasný pomer učiteľ – žiak je priaznivý a možno ho dokonca zvýšiť.

⁵⁵ Je potrebné použiť dostupné administratívne údaje o sociálne znevýhodnených študentoch. Štatistiky škôl ukazujú, že podiely žiakov predčasne končiacich školskú dochádzku medzi deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia sú veľmi vysoké; okolo 30 %. Je to niekoľkonásobok slovenského priemeru. (Správa 2013)

prostredníctvom zdravotného poistenia a príspevky platia zamestnávateľia, ako aj zamestnanci. Za nezamestnaných platí poistné štát. Ide o deti, dôchodcov, osoby na rodičovskej dovolenke, osoby zabezpečujúce starostlivosť o rodinu a uchádzačov o zamestnanie registrovaných na úradoch práce.

Keďže väčšia časť zdravotnej starostlivosti je bezplatná, financovanie sa týka v obmedzenom rozsahu len starostlivosti o zuby a liekov. Doplnkové platby pacienta sú často pre skupiny s nízkym príjmom príliš vysoké. Prieskum rómskych domácností Rozvojového programu OSN (2012) dokumentuje, že existuje časť domácností, ktoré si nemôžu dovoliť vybrať si lieky z lekárne a postupovať podľa pokynov lekára. Návštevy lekára a vyberanie liekov z lekárne je zložitejšie vo vidieckych oblastiach z dôvodu cestovných nákladov a zlého dopravného spojenia.

V segregovaných rómskych komunitách s veľmi zlými podmienkami bývania a s nedostatkom vody alebo s nefunkčnosťou jej dodávky je nadpriemerný výskyt infekčných ochorení, ako sú hepatitída, tuberkulóza a ďalšie choroby nebezpečné predovšetkým pre deti. Obyvatelia infikovaných obydli sú v núdzových situáciách očkovaní bez poplatkov.

Jediný systematický program zameraný na najviac znevýhodnené komunity v oblasti zdravotnej starostlivosti je program mediátorov v oblasti zdravotnej starostlivosti pôsobiacich v najviac znevýhodnených regiónoch. Program má zjavne pozitívny vplyv na prístup k zdravotnej starostlivosti osôb žijúcich v segregovaných komunitách. (MZSR 2011) Nie je však financovaný v dostatočnej miere a pracuje v rámci neho len 30 mediátorov. Ministerstvo zdravotníctva v roku 2012 jeho financovanie nezabezpečilo. V roku 2013 bol program mediátorov v oblasti zdravotnej starostlivosti presunutý pod záštitu splnomocnenca vlády pre rómske komunity. Do konca roka 2013 sa plánuje zvýšiť počet zdravotných asistentov minimálne trikrát.⁵⁶

3.4. Bývanie a životné prostredie

Podľa údajov EU-SILC je úroveň zhoršených podmienok bývania na Slovensku veľmi nízka a nenaznačuje problémy s kvalitou bývania. Podľa prieskumu EU-SILC 2011 až 90,3 % slovenských domácností netrpí žiadnym nedostatkom (depriváciou) v oblasti bývania (v EÚ-27 je to 78,5 %). Existuje však niekoľko ukazovateľov, ako je napríklad podiel preľudnených domácností alebo podiel mladých dospelých osôb žijúcich v domácnostiach svojich rodičov (najvyšší podiel v rámci EÚ-27), ktoré naznačujú problém s prístupnosťou a cenovou dostupnosťou bývania pre osoby so stredným alebo nízkym príjmom a osoby poberajúce dávky v hmotnej núdzi. Hoci sa bytová politika v poslednom desaťročí výrazne zlepšila, výstavbou verejného bývania sa nepodarilo vyplniť medzeru, pokiaľ ide o dostupnosť bytov. Dostupnosť bytového fondu je pod priemerom EÚ (podľa sčítania ľudu z roku 2011 je k dispozícii 329 bytov na tisíc obyvateľov).

Na základe sčítania ľudu 2011 sú k dispozícii informácie o zhoršení dostupnosti bývania v krajine (podiel bytov obývaných dvoma a viacerými domácnosťami zarátanými pri sčítaní presahuje 20 %) a o zvýšení podielu bývania nízkej kvality (obydlia štvrtej kategórie).⁵⁷ Bývanie najnižšej kvality sa často nachádza v oblastiach obývaných rómskymi komunitami. Verejné nájomné byty predstavujú len veľmi malý

⁵⁶ http://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=terenni-zdravotni-asistenti-pre-romske-komunitysu-uz-vyskoleni

⁵⁷ Podiel obyvateľstva žijúceho v bytoch a domoch štvrtej kategórie sa medzi dvoma sčítaniami ľudu zvýšilo z 7,5 % na 11,6 %.

podiel bytového fondu. Len 1,8 % bytového fondu v krajine sa označilo ako obecné nájomné bývanie.⁵⁸

Rozpočtové prostriedky na podporu bývania sa zredukovali v dôsledku hospodárskej krízy a úsporných opatrení. Aj obce prejavili menší záujem o výstavbu verejného bývania.⁵⁹ V dôsledku tohto prístupu výstavba verejného bývania vrátane nájomných bytov nižšieho štandardu pre marginalizované skupiny od roku 2008 až po súčasnosť klesá.

Nedostatočný prístup k dôstojnému bývaniu predstavuje v marginalizovaných rómskych komunitách pretrvávajúci problém, ktorý sa však na Slovensku nevníma ako otázka práv, ale ako otázka porušovania verejného poriadku a nedodržiavania verejnej hygieny. Hrozná bytová situácia marginalizovaných rómskych komunít je dostatočne neslávne známa, hoci prieskum EU-SILC ju celkom nevystihuje. Súčasná komplexná situácia je z väčšej časti výsledkom ľahostajnosti slovenských vlád v deväťdesiatych rokoch v oblasti štátnej bytovej politiky, a pokiaľ ide o podporu výstavby verejného bývania. Miestne samosprávy mali od začiatku deväťdesiatych rokov voľnú ruku pri vytváraní a realizácii vlastných bytových politík bez akejkoľvek podpory zo strany štátu a bez toho, že by boli povinné riadiť sa spoločnými normami. Zrušenie programu likvidácie rómskych chatrčí a systému sociálnej práce zameranej na rómske komunity, chýbajúca podpora výstavby verejného bývania, neexistencia noriem ako „sociálna rozmanitosť“ prispeli k procesu vytlačania rodín z nízkym príjmom z centrálnych častí miest a dedín na ich okraje a ku koncentrácii dlžníkov na nájomnom a „problémových nájomníkov“ v rovnakých štvrtiach. Tieto štvrte sa postupne zmenili na neslávne známe miesta ako Luník IX v Košiciach. V spomínanej štvrti sa nachádzajú byty pre osoby v celkovom počte 2400 osôb. Z dôvodu nedostatku bytov mali však v roku 2011 tieto byty 6094 registrovaných obyvateľov, z ktorých bolo 2486 detí vo veku do 14 rokov. Deti tvoria takmer 41 % obyvateľov Luníka IX. Takmer 90 % obyvateľov sídliska žije z dôvodu dlhov na nájomnom bez elektriny, ústredného kúrenia a vody.

Impulzom k výraznej zmene v bytovej politike nebolo ani niekoľko tragédií, úmrtí detí v dôsledku požiaru, mrazu, či útoku potkanov. Ochrana práv na bývanie nájomníkov s nízkym príjmom je zjavne slabá. V praxi verejnej politiky sa bývanie nepovažuje za právo. K početným prípadom núteného vysťahovania rodín s deťmi a k búraniam nezdokumentovaných obydli dochádza bez náhrady. Chránené nie sú ani obydlia rodín s deťmi. Napríklad v košickej osade Za teplárňou, ktorú zbúrali koncom októbra 2012, žilo sto detí.⁶⁰ Rodičom po zbúraní nevzali ani jedno z nich, pretože sa vyjadrili, že sa presťahujú k príbuzným.⁶¹ Podľa Slovenského národného centra pre ľudské práva „slovenské právne predpisy do veľkej miery tolerujú nútené vysťahovania a jej obetiam ponúkajú len malú ochranu“. (SNSLP 2013: 142) Verejná ochrankyňa práv sa vo svojom nedávnom hodnotení prípadu zbúrania rómskych obydli vyjadrila, že slovenské verejné orgány porušili právo rómskych rodín na bývanie. (Verejná 2013a)

Zariadenia núdzového ubytovania (núdzové byty, útulky, zariadenia podporovaného bývania, krízové centrá) majú obmedzené kapacity a je len niekoľko typov zariadení, ktoré poskytujú bývanie pre rodiny s deťmi. Novela zákona o sociálnych službách (predložená na zasadnutí vlády v septembri 2013) ponúka len obmedzenú príležitosť

⁵⁸ Je možné, že tento podiel je vyšší ako 0,7 %. Existujú 4 % obydli, pri ktorých sa prostredníctvom sčítania ľudu v roku 2011 stav vlastníctva nezistil.

⁵⁹ Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja: 2012: Správa o plnení zámerov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015.

⁶⁰ <http://kosice.korzar.sme.sk/c/5906818/romovia-z-demetera-neodisli-usadili-sa-v-stanoch.html>, <http://kosice.korzar.sme.sk/c/6587108/kosice-zlikvidovali-nelegalnu-osadu-pri-teplarni.html>

⁶¹ <http://udalosti.noviny.sk/z-domova/31-10-2012/tazke-mechanizmy-za-kosickou-teplarnou-zburali-nelegalnu-osadu.html>

využívať služby zariadení núdzového ubytovania výhradne pre osoby, ktoré sú vystavené domácemu násiliu a zneužívaniu. Podľa poskytovateľov služieb núdzového ubytovania táto zmena ohrozí osamelých rodičov s deťmi, ktoré v podobných zariadeniach obyčajne žijú.⁶²

3.5. Podpora rodiny

V časti 2. 1. sme načrtli a zhodnotili rôzne spôsoby podpory rodiny. V tejto časti sa stručne zmienime o situácii v rámci systému poskytujúceho sanáciu a rehabilitáciu členov rodín alebo rodín ako celku v krízových situáciách a o situácii v rámci komunitnej terénnej práce.

- Sociálna ochrana a kuratela pre deti

Sociálna ochrana a kuratela pre deti je organizačnou zložkou ÚPSVaR. V roku 2012 ju poskytovalo 113 odborníkov úradov PSVaR, čo bolo menej ako v roku 2011 a 2010 (116 a 118 zamestnancov). Sociálna kuratela sa poskytovala celkovo 25 930 deťom.⁶³ Záťaž pracovníkov oddelenia sociálnej kurately pre deti je mimoriadne veľká: jeden odborník/pracovník kurately mal na starosti 229 detí. Tento pomer nám poskytuje jasnú informáciu o preťaženosti služieb ochrany detí a o nemožnosti individuálneho prístupu. Prácu odborníkov z úradov PSVaR svojou prácou dopĺňajú odborné MVO, ktoré sa zameriavajú na rehabilitáciu rodín. V roku 2012 poskytli podporu 545 deťom a oproti roku 2011 išlo o nárast o 123 detí. Aj v tejto oblasti sa práca MVO podporuje len nepravidelne a tútorské, mentorské služby a služby pomoci, ktoré by mohli poskytovať, sa nevyužívajú.⁶⁴

- Program komunitnej terénnej práce

Program komunitnej terénnej práce je financovaný z národného projektu zameraného na marginalizované rómske komunity. Komunitní terénni pracovníci v praxi slúžia ako prostredníci medzi obcami, úradmi PSVaR, školami a rodinami, ktoré patria k marginalizovaným rómskym komunitám. V roku 2012 komunitná terénna práca prebiehala v 201 obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami. Vyvíja sa úsilie s cieľom do väčšej miery zaangažovať komunitných terénnych pracovníkov do boja proti absentérstvu na školách.

- *Odporúčanie:* Celá oblasť základných služieb (avšak v prvom rade MŠ, bývanie, ochrana dieťaťa a kuratela a služby pre rodiny v kríze) si naliehavo vyžaduje zvýšené investície do dostupnosti služieb, personálu a do rozvoja samotných materiálnych predpokladov. Je potrebné riešiť problémy riadenia a zväžiť potrebu odobrať miestnym samosprávam právomoci, ktoré primerane nevyužili, a to predovšetkým v oblastiach MŠ a bývania.

4. Riešenie problému detskej chudoby a sociálneho vylúčenia v rámci európskeho semestra

Hoci sa Národný program reforiem 2013 navrhoval až po uverejnení odporúčania Komisie o investovaní do detí, na tento dokument sa neodvoláva. Podobne ako

⁶² Diskusia poskytovateľov služieb na Konferencii Sociofóra, Slovenskej siete proti chudobe a MPSVaR „Sociálna inklúzia – skúsme spolu dosiahnuť viac“ Bratislava 1. október 2013

⁶³ V Správe o sociálnej situácii obyvateľov Slovenska za rok 2012 sa uvádza, že jednej tretine z nich, 8 479 deťom, sa pracovníci oddelenia sociálnej kurately venovali z dôvodu zanedbávania školskej dochádzky. Je zrejme, že v tejto situácii je supervízia viac-menej formálna bez väčších pozitívnych výsledkov.

⁶⁴ Zdroj: pozri poznámku 59.

v predchádzajúcich národných programoch reforiem sa ako kľúčový mechanizmus prelomenia medzigeneračného prenosu chudoby zdôrazňuje vzdelávanie. Odhodlanie uplatňovať pri prekonávaní rôznorodých bariér prístupu ku vzdelávaniu, ktorým musia deti z marginalizovaných rómskych komunít čeliť, sa v tomto dokumente nedokumentuje žiadnym konkrétnym plánom ani opatreniami. Výnimkou je národný projekt Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy.⁶⁵

Na rozdiel od NPR 2011 a 2012 sa v NPR 2013 zdôrazňuje význam predškolského vzdelávania a presadzuje sa národný cieľ do roku 2020 zvýšiť podiel detí starších ako štyri roky, ktoré navštevujú materskú školu, na 95 %. Návrh na dosiahnutie tohto dôležitého cieľa sa zatiaľ nevypracoval. Akčný plán k NPR 2013 obsahuje niekoľko čiastkových úloh súvisiacich s vyššie uvedeným cieľom. Niektoré z nich sú zamerané na legislatívnu zmenu, iné sa týkajú vzdelávania a odbornej prípravy pedagógov a zlepšenia metodiky.⁶⁶

Problém segregácie na školách sa len načrtáva a prevencii predčasného ukončenia školskej dochádzky u detí zo znevýhodneného prostredia a druhej šanci na vzdelanie sa v nich vôbec nevenuje pozornosť.

V NPR 2013 sa neplánujú integrované prístupy k detskej chudobe, ani sa explicitne neuznáva ich potreba. V oblasti sociálnej ochrany sa v NPR a SSR aj naďalej prehliada otázka primeranosti dávok v hmotnej núdzi. Pozornosť sa venuje výlučne otázkam lepšej adresnosti, podmienenosti a prevencii zneužívania dávok. Ani v NPR 2013 ani v odporúčaní pre Slovensko (jún 2013) nie sú zjavné znaky poučenia z oznámenia Komisie o balíku o sociálnych investíciách a z jej odporúčaní o investovaní do detí.

Plány týkajúce sa reformy sociálnej ochrany, o ktorých sa zmienil NPR 2013, boli dosť vágne a súčasný vývoj (viac v časti 2.2) sa od nich odchyľuje. K predpokladanému obmedzeniu univerzálnosti niektorých príspevkov (prídavok na dieťa, príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa) nedošlo.

Pokiaľ ide o služby pre znevýhodnené rodiny, v NPR 2013 sa vymenúvajú programy, ktoré sa realizovali v minulosti, ktoré prebiehajú, aj tie, na príprave ktorých sa ešte len pracuje. Sú to služby ako terénna sociálna práca, projekt prípravy noriem pre prácu komunitných centier (v skutočnosti sa projekt stopol v roku 2012 a jediný krok, ktorý sa vykonal v roku 2013, bolo vytvorenie právneho rámca pre komunitné centrá ako typ sociálnej služby v rámci novely zákona o sociálnych službách), projekt deinštitucionalizácie (transformácia detských domovov na osobnejšiu starostlivosť) a pilotné programy Celodenné vzdelávanie a Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni.

Hoci sa v SSR 2013 k otázke prístupu k bývaniu pristupuje vnímavejšie a načrtávajú sa plánované zlepšenia podpory výstavby sociálneho bývania, v oboch politických dokumentoch sa prehliadajú problematické podmienky bývania rodín s deťmi v marginalizovaných rómskych komunitách, ako je nedostatočný prístup k elektrine a tečúcej pitnej vode.

⁶⁵ Program obsahuje také malé, ale dôležité detaily, ako sú papuče alebo pyžamá na poobedňajší spánok pre deti z marginalizovaných komunít. Poskytovanie podobných položiek z projektových prostriedkov má často význam pri procesoch sociálneho začleňovania. Táto možnosť je však stále výnimkou. (Rozhovor so Zuzanou Kumanovou, bývalou odborníčkou z Úradu splnomocnenca pre rómske komunity)

⁶⁶ Projekty týkajúce sa vzdelania sú oveľa prepracovanejšie a lepšie naplánované ako projekty z oblasti sociálnej ochrany. Týkajú sa zlepšenia pedagogických metód práce s deťmi a žiakmi zo znevýhodnených komunít, vzdelávania a odbornej prípravy pedagógov (napríklad spôsobu zvládania agresivity detí a podobne), novely školského zákona s cieľom zriadiť celodenné vzdelávanie (nie je zrejmé, či sa tento návrh týka všetkých žiakov). Uvádza sa aj vydávanie kníh v rómskom jazyku (bez pridelovania prostriedkov).

- Odporúčania: Je potrebné vyňať prípravu smerníc pre NPR z výlučných právomocí výboru ECOFIN a umožniť prácu na nich aj ministrom sociálnych vecí. Odporúčania pre jednotlivé členské štáty by sa mali pripravovať aj v spolupráci s odborníkmi na sociálnu ochranu. Zdá sa, že ide o jediný spôsob lepšej integrácie odporúčania Komisie o investovaní do detí do európskeho semestra.

5. Mobilizovanie príslušných finančných nástrojov EÚ

Finančné nástroje EÚ majú zásadný význam pre akékoľvek inovačné úsilie v rámci politiky v oblasti sociálnej ochrany vrátane prístupu k verejným a sociálnym službám. Hodnotenia realizácie horizontálnej priority Marginalizované rómske komunity v rámci programového obdobia 2007 – 2013 zo strany Slovenska (Salner 2013, Rozvojový program OSN 2013) však naznačujú, že neprimeraný návrh, ukazovatele a mechanizmy monitorovania a kontroly môžu viesť k nedostatočnému zacieleniu prostriedkov a chýbajúcim pozitívnym účinkom pre cieľové skupiny. Odborníci a politickí činitelia čím ďalej, tým viac uznávajú, že prostriedky pre túto horizontálnu prioritu sa väčšinou nevyužili na zlepšenie životných podmienok, vzdelávania a vyhliadok na zamestnanie marginalizovaných rómskych komunít a že nový finančný rámec je zrejme poslednou šancou, ako môže Slovensko zaznamenať výrazný prelom v oblasti integrácie Rómov.

Čím ďalej, tým viac si uvedomujú, že zásadný význam má dôkladná príprava nového finančného rámca, pretože Komisia vyvíja výrazný tlak, čo sa týka stanovenia jasných cieľov a kontrolovateľných ukazovateľov, ako aj hrozby finančných sankcií v prípade ich nedosiahnutia.

Ciele v oblastiach sociálnej ochrany a sociálneho začleňovania sú pokryté prevažne OP Ľudské zdroje, ktorý riadia MPSVaR a Ministerstvo školstva. Pokračujúcu horizontálnu prioritu Marginalizované rómske komunity (MRK), ktorá umožní spájanie zdrojov niekoľkých operačných programov a integrovaný prístup k marginalizovaným rómskym komunitám, koordinuje Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity.

V súčasnosti už je k dispozícii druhá revidovaná verzia OP Ľudské zdroje (5. september 2013) a uskutočnilo sa zasadnutie prípravnej skupiny, na ktorom boli prítomné mnohé zúčastnené strany a odborníci na hodnotenie ex-ante a mali možnosť dokument pripomienkovať.⁶⁷ Hoci vo všeobecnosti sú dôležité všetky konkrétne ciele a priority investovania zahrnuté do OP Ľudské zdroje a všetky riešia zásadné sociálne a hospodárske problémy, jednotlivé ciele a úlohy nie sú usporiadané podľa „hierarchie dôležitosti“. Doteraz sa nedosiahol konsenzus, čo sa týka pridelovania prostriedkov, a je viac-menej zrejmé, že rozhodnutie o ich pridelovaní sa uskutoční na vrcholnej politickej úrovni (na úrovni ministrov) a že sa budú zvažovať aj iné hľadiská, ako sú argumenty odborníkov.

V situácii, v ktorej chýbajú informácie o rozdelení zdrojov, je takmer nemožné hodnotiť vhodnosť OP Ľudské zdroje a zistiť, či sa nepodceňujú niektoré dôležité ciele. Všetkým zainteresovaným subjektom je zrejmé, že ešte musia vykonať veľký kus práce v oblasti ukazovateľov cieľov OP (týka sa to väčšiny OP) a v oblasti konkretizácie dostupných údajov/základov, ktoré možno využiť na meranie pokroku v jednotlivých oblastiach. Možno konštatovať, že ciele a ukazovatele horizontálnej priority MRK sú prepracovanejšie a konkrétnejšie ako ciele a ukazovatele v ostatných

⁶⁷ Zuzana Kusá, autorka tejto správy, zastupuje v spomínanej skupine Slovenskú akadémiu vied.

oblastiach⁶⁸. Ide o výsledok dôkladného nadviazania tohto programového dokumentu na Revidovaný národný akčný plán a na Národnú stratégiu integrácie Rómov.

Zdá sa, že presne vyčíslené ciele v rámci horizontálnej priority MRK nevitajú a neoceňujú všetci. Existujú náznaky, že strach zo sankcií, ktoré by mohla Komisia uvaliť v prípade nesplnenia konkrétnych cieľov, by mohol paralyzovať úsilie vyvíjané so zámerom stanoviť jasné a ambiciózne ciele v oblasti sociálneho začleňovania, najmä v oblasti začleňovania marginalizovaných rómskych komunít. Je možné, že sa bude vyvíjať tlak na formulovanie ukazovateľov vágnejším, a teda bezpečnejším spôsobom (aby sa zabránilo možným sankciám zo strany Komisie).

Zdroje blízke hlavnej prípravnej skupine OP Ľudské zdroje (čiastočne prekvapivo) informujú o tom, že Komisia nie je naklonená vyčleniť deťom a úsiliu o východisko z bludného kruhu znevýhodnenia v rámci OP významnejšie miesto. Podnety na prijímanie väčšieho množstva opatrení, ktoré by boli zamerané na znevýhodnené deti, určite neprídu zo strany Komisie a rokovanie o podobných opatreniach bolo dosť zložitú. Náznak stanoviska Komisie by mohol obmedziť všeobecný cieľ zvýšiť prístupnosť kvalitných, udržateľných a cenovo dostupných riešení v rámci MŠ (ktorý bol súčasťou verzie OP z mája 2013) na púhu horizontálnu prioritu MRK (vo verzii zo septembra 2013). Toto obmedzenie môže viesť k tomu, že na najviac znevýhodnených sa zacieli viac zdrojov. Takéto úzke cielenie však na druhej strane môže v skutočnosti vyústiť do ďalšej segregácie rómskych detí a iba „zlepšiť životné podmienky v osade“. Existuje niekoľko ďalších návrhov (ako je napríklad plánované využívanie štrukturálnych fondov na výlučne administratívnu a právnu konsolidáciu vlastníctva pôdy, na ktorej sú postavené domy v segregovaných a separovaných rómskych komunitách), aby sa obmedzenie alebo odstránenie najväčších rizík týkajúcich sa extrémnej chudoby a sociálneho vylúčenia dostalo v prevažnej miere do programu na ďalšie programové obdobie.

- Odporúčania: Využívanie štrukturálnych fondov na boj proti zlým životným podmienkam najviac znevýhodnených komunít na Slovensku má zásadný význam. Zároveň je však mimoriadne naliehavé investovať do príležitostí v oblasti sociálneho začleňovania: podporovať výstavbu priestorov na spoločné vyrastanie, hru a vytváranie priateľstiev medzi rómskymi a nerómskymi deťmi. Vo väčšej miere by sa mali podporovať aktivity a rozvoj personálu zariadení MŠ, škôl a zariadení voľného času pre deti a mládež vrátane športových klubov s jasným záväzkom zachovávať etnickú rovnováhu (aby sa zaručil individuálny prístup k rozličným potrebám detí a mládeže, ktoré ich navštevujú). Mohla by sa podporovať aj bezplatná (verejná) doprava pre deti, ktoré navštevujú etnicky zmiešané zariadenia MŠ, školy a zariadenia voľného času.

6. Referencie

Amnesty International, 2013 Nesplnené sľuby. Neschopnosť.

http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2013/09/4121_Slovakia_CD_Nesplnené-sľuby-2013.pdf

Antolová Vladimíra. 2013. Objektívne znaky chudoby detskej zložky populácie a regionálne rozdiely v ich vnímaní.

<https://www.iuventa.sk/files/zaverecna%20sprava.pdf>

---

⁶⁸ Ciele HP MRK sú aj z územného hľadiska viazané k segregovaným a najznevýhodnenejším rómskym komunitám, ktoré sú identifikované prostredníctvom rozsiahleho mapovania v Atlase rómskych komunít. Prvé výsledky k dispozícií na internetovej adrese: http://www.minv.sk/?atlas_2013

Bednárík, Rastislav, 2013. Stav sociálnej ochrany k 1. júlu 2013. Bratislava:
http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/Interlinks/ds_v_kontexte.pdf

Bodnárová, B. 2012. Uplatňovanie inštitútu osobitného príjemcu.
http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2012/Bodnarova/2268_bodnarova.pdf

Eurostat 2012. Measuring material deprivation in the EU. [Meranie materiálnej deprivácie v EÚ.] KS RA 12 018

EUROSTAT, 2013. European social statistics. [Európska sociálna štatistika.]
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-FP-13-001/EN/KS-FP-13-001-EN.PDF

Eurostat. Children were the age group at the highest risk of poverty or social exclusion in 2011. [Deti boli v roku 2011 vekovou skupinou s najvyšším rizikom chudoby alebo sociálneho vylúčenia.] Statistics in focus 4/2013. KS SF 13 004

Fico, Milan, 2012. Mladí ľudia odchádzajúci z detských domovov a ich uplatnenie na trhu práce. IVPR Bratislava:
http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2012/Gerbery/gerbery_2266.pdf

Filadelfiová, J., 2013. Príjmy vylúčených domácností a ich čerpanie. Policy Brief 1/ 9 – 13;

Gerbery, Daniel, 2012. Vybrané aspekty materiálnej deprivácie. IVPR.
http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2012/Gerbery/gerbery_2266.pdf

GERBERY, D. – BEDNÁRIK, R.: Analýza zahraničných skúseností s tvorbou minimálneho spotrebného koša. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

Hapalová, M., Krieglerová, E., 2013. O krok bližšie k inklúzii. Bratislava: CVEK
http://www.cvek.sk/uploaded/files/O_krok_blizsie_k_inkluzii.pdf

http://www.ivpr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/Policy_brief/policy_brief_1_2013.pdf

Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy. Informácie o projekte. <http://www.npmrk2.sk/>

Krieglerová, E., Gažovičová, T., 2013. Škola pre všetkých? Inkluzívnosť opatrení... Bratislava: CVEK marec 2013
http://www.cvek.sk/uploaded/files/skola_pre_vsetkych_web.pdf

Kusá, Z., Gerbery D., 2010: Impact of economic and financial crisis on poverty and social exclusion. [Vplyv hospodárskej a finančnej krízy na chudobu a sociálne vylúčenie.] Third 2010 Report for the Network of Independent Experts on Social Inclusion. [Tretia správa pre Sieť nezávislých expertov pre oblasť sociálneho začlenenia za rok 2010.]

Ministerstvo školstva SR, 2013: VÝZVA na podanie žiadosti o financovanie rozvojového projektu „Podpora výchovy a vzdelávania žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v základných školách 2013“ <http://www.minedu.sk/data/att/4642.pdf>

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, 2013. Správa o stave školstva na Slovensku na verejnú diskusiu. Príloha 1: Popis vývoja a analýza hlavných problémov regionálneho školstva.
<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22297>

Minister financií 2013. Národný program reforiem 2013.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny (MPSVaR SR) 2009. Národný akčný plán pre deti 2009 – 2012.

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

- MPSVaR. 2013a Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2012. K dispozícii na stránke
<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22312>
- MPSVaR SR 2013b Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2012. Bratislava
- MPSVaR 2013c. Návrh Konsolidovanej tretej, štvrtej a piatej periodickej správy Slovenskej republiky o implementácii Dohovoru o právach dieťaťa.
<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22705>
- MZVaEZ SR: Správa o priebehu a výsledkoch monitorovania ...Charty regionálnych jazykov... schválená vládou SR 21. 8. 2013.
<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22685>
- Národná sociálna správa za rok 2012. Slovenská republika.
- OECD, 2010a. *PISA 2009 Results: Overcoming Social Background – Equity in Learning Opportunities and Outcomes (Volume II)* [Výsledky: Prekonávanie sociálneho prostredia – rovnosť príležitostí vzdelávania a výsledky (Časť II)]
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264091504-en>
- OECD, 2010b. *PISA 2009 Results: What Makes a School Successful? Resources, Policies and Practices (Volume IV)*. [Výsledky: Čo zaručuje úspech školy? Prostriedky, politiky a postupy (Časť IV)] <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091559-en>.
- OP Ľudské zdroje. Obdobie 2014 – 2010. 1. návrh Bratislava máj 2013
- OP Ľudské zdroje. Obdobie 2014 – 2010. 2. návrh Bratislava September 2013
- Záznam pripomienkového konania návrhu zákona o pomoci v hmotnej núdzi; zasadnutie Vlády SR z 13. augusta 2013
http://www.rokovanie.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-157663?prefixFile=m_
- Repková, K., Fico, M. 2013. Prevalencia násilia páchaného na deťoch vo verejnej mienke na Slovensku. IVPR Bratislava
http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2013/Repkova/2273_web.pdf
- Repková, K., 2013. Prevalencia násilia páchaného na deťoch so zdravotným postihnutím : Čiastková správa z výskumnej úlohy č. 2273 „Zisťovanie prevalencie násilia páchaného na detskej populácii v SR“. IVPR Bratislava, http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2013/Repkova/nasilie_zp_deti.pdf
- Salner, A. et al. 2013. Skúsenosti s realizáciou komplexného prístupu na Slovensku. Bratislava SGI. http://www.governance.sk/assets/files/publikacie/SGI_ACA_SK.pdf
- SGI 2010. Žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia na Slovensku a v zahraničí. Komparatívna štúdia slovenskej legislatívy a štatistických údajov s prístupmi v piatich európskych krajinách. Bratislava.
- Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2013. Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania a práv dieťaťa v Slovenskej republike za rok 2012. Bratislava
- Správa o prerokovaní deviatej a desiatej periodickej správy Slovenskej republiky k Medzinárodnému dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie a návrh subjektov zodpovedných za realizáciu odporúčaní obsiahnutých v Záverečnom stanovisku Výboru na odstránenie rasovej diskriminácie
- SSR Slovenská republika 2013 (Odpovede na otázku v rámci doplnkového dotazníka Výboru pre sociálnu ochranu pre SSR 2013)

Rozvojový program OSN 2012. *Uncertain Impact. Have Roma in Slovakia benefited from ESF?* [Neistý vplyv. Pomohol ESF Rómom na Slovensku?] Bratislava: Rozvojový program OSN

Úrad verejného zdravotníctva SR. Výročná správa... za rok 2012.
http://www.uvzsr.sk/docs/vs/vyrocna_sprava_SR_12.pdf

Ústav informácií a prognóz školstva 2013. Vývojové tendencie ukazovateľov materských, základných a stredných škôl. Bratislava.

Verejná ochrankyňa práv 2012. Správa Verejnej ochrankyne práv o ochrane práv maloletých detí slovenských občanov, ktoré sa ocitli v cudzine. Bratislava
http://www.vop.gov.sk/files/ochrana_prav_deti.pdf

Verejná ochrankyňa práv 2013a. Mimoriadna správa Verejnej ochrankyne práv o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd konaním niektorých orgánov.
<http://www.vop.gov.sk/files/Mimoriadna%20sprava%20VOP.pdf>

Verejná ochrankyňa práv 2013b. Správa Verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiacov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi vzdelávacími potrebami <http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>

Parlamentná tlač 648 Vládny návrh zákona o pomoci v hmotnej núdzi. 23. schôdza NR SR
<http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=6&ID=648>

Svetová banka Protecting the Poor and Promoting Employability. An assessment of the social assistance system in the Slovak Republic. [Ochrana chudobných a presadzovanie zamestnateľnosti. Hodnotenie systému sociálnej pomoci v Slovenskej republike.]

<http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/3597.pdf>

<http://www.apsssr.sk/node/5>

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=15545>

Asociácia nízkoprahových programov pre deti a mládež: <http://www.nizkoprah.sk/>

<http://www.centrumslniecko.sk/>

